

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická

Diplomová práce

SVAZKY OSOB STEJNÉHO POHLAVÍ
(komparativní přístup a lidskoprávní aspekty)

Eva Vondrášková

Plzeň 2015

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická

Katedra ústavního a evropského práva

Studijní program: M6805 Právo a právní věda
Studijní obor: Právo

Diplomová práce

SVAZKY OSOB STEJNÉHO POHLAVÍ
(komparativní přístup a lidskoprávní aspekty)

Zpracovala: Eva Vondrášková
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová
Katedra ústavního a evropského práva

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem použila pouze zdroje, uvedené v seznamu použitých zdrojů na konci práce.

Plzeň, březen 2015

Eva Vondrášková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat rodičům za všestrannou podporu po celou dobu studia a vedoucí diplomové práce, Mgr. et Mgr. Renátě Vokrojové, za podněty a připomínky, které této práci daly tvar tam, kde ho začala ztrácet.

Obsah

Předmluva.....	1
1 Lidská sexualita a homosexualita.....	3
1.1 Homosexualita a její vnímání.....	4
1.2 Homoparentalita	5
2 Vztahy osob stejného pohlaví a lidská práva	6
2.1 Zakotvení ochrany lidských práv a mechanismy obrany	8
2.1.1 Rovné zacházení a zákaz diskriminace.....	11
2.1.2 Ochrana soukromého života.....	13
2.1.3 Ochrana rodiny a rodinného života	14
2.2 (De)kriminalizace homosexuálního jednání.....	16
2.2.1 Homosexuální akty souhlasících dospělých mužů.....	17
2.2.2 Stanovení věkové hranice pro pohlavní styk	19
2.3 Právní uznání vztahů osob stejného pohlaví	21
2.4 Osvojení (adopce).....	25
3 Registrované partnerství a zákon č. 115/2006 Sb.	36
3.1 Pokusy o zavedení registrovaného partnerství	36
3.2 Přijetí zákona č. 115/2006 Sb.....	37
3.3 Lidskoprávní rozbor poslaneckých argumentů	40
3.3.1 Rovnost (rovnoprávnost), odstranění diskriminace a ochrana menšin	41
3.3.2 Ochrana tradiční rodiny a manželství.....	41
3.3.3 Ochrana dětí a rodičovství.....	43
3.4 Některé aspekty registrovaného partnerství	44
3.4.1 Uzavření partnerství a jeho vyloučení.....	44
3.4.2 Skončení partnerství.....	45
3.4.3 Majetkový a finanční aspekt.....	46
3.4.4 Důsledky registrovaného partnerství ve vztahu k dětem	47
4 Partnerství a manželství osob stejného pohlaví ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku	47
4.1 Uzavření civilního partnerství a jeho vyloučení.....	51
4.2 Skončení civilního partnerství.....	52
4.3 Majetkový a finanční aspekt.....	53
4.4 Civilní partnerství a děti	53
4.5 Srovnání s českou právní úpravou (shrnutí).....	54
Závěr.....	56
Resumé	59
Použité zdroje	60

Předmluva

„Nemá Žid oči? Nemá Žid ruce, tělesná ústrojí a tvar, smysly, pocity a vášně? Není snad živ ze stejného jídla, nezraní ho stejná zbraň, netrpí snad stejnými nemocemi a neléčí ho stejný lék, není mu snad v zimě stejná zima a v létě stejné teplo jako křesťanovi? Když do nás píchnete, neteče z nás krev? Když nás lechtáte, nesmějeme se? Když nám dáte jed, neumřeme snad?“¹, hřímá Shylock ve svém monologu v Shakespearově Kupci benátském.

Tak i já zastávám názor, že bez ohledu na náboženské vyznání, barvu pleti, rasu či sexuální orientaci jsme všichni ve své podstatě a přirozenosti stejní a žádná z těchto kategorií nepředurčuje, jaké morální či lidské kvality budeme mít. Ostatně i právo stojí na hodnotách lidské rovnosti.

Téma svazků osob stejného pohlaví jsem si vybrala, protože svou kontroverzností nastavuje zrcadlo každému z nás a není mi lhostejná šikana, diskriminace a perzekuce menšinově sexuálně orientovaných osob, která je v dnešní době stále smutnou realitou.

V diplomové práci si kladu dva cíle: **(1)** posoudit lidskoprávní aspekty soužití osob stejného pohlaví a otázek souvisejících; **(2)** zhodnotit dosavadní vývoj a zabývat se současným právním postavením párů stejného pohlaví v České republice, provést v těchto ohledech komparaci s britskou právní úpravou a poukázat na možnosti dalšího směřování českého zákonodárce.

Při plnění prvního cíle práce budu hledat odpovědi na otázky, (i) zda se dá o svazcích osob stejného pohlaví hovořit v souvislosti s lidskými právy, (ii) o jaká práva jde, (iii) kde jsou zakotveny jejich garance a (iv) jak se tyto garance promítají v legislativní činnosti a při rozhodování konkrétních případů.

Druhého cíle chci dosáhnout (i) ohlédnutím se za činností Parlamentu České republiky v souvislosti s argumenty, přednesenými příznivci i odpůrci zavedení institutu registrovaného partnerství a dotýkajícími se nezřídka právě lidských práv, (ii) posouzením konkrétní soudobé právní úpravy v České republice a ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska a (iii) jejich srovnáním s přesahem do úvah de lege ferenda.

¹ SHAKESPEARE, William. *The Merchant of Venice. Kupec benátský*. 2. vyd. Přeložil M. HILSKÝ. Brno: Atlantis, 2005. ISBN 80-7108-262-7, s. 207 a 209

Pokud jde o geografické zasazení, v celé práci se budu věnovat pouze kontextu evropských zemí, ačkoli někteří citovaní autoři nebo citované zdroje mohou být i mimoevropské, resp. mezinárodní. Dále bych chtěla podotknout, že do své práce nezahrnu problematiku transsexuality a nebudu se hlouběji zabývat ani bisexualitou (přestože i bisexuál by např. mohl uzavřít registrované partnerství; tudíž tam, kde budu hovořit o homosexuálně orientovaných osobách a povaha věci to nevylučuje, implicitně zahrnuji i bisexuály tvořící pár s osobou totožného pohlaví).

Za účelem širšího společenského zakotvení práce hodlám v první kapitole stručně pojednat o lidské sexualitě (sexuální orientaci), homosexualitě a homoparentalitě, zejména ze sociologického úhlu pohledu.

Ve druhé kapitole se chci zaměřit na otázku ochrany lidských práv a rovnosti a na právní instrumenty a mechanismy obrany, popsat konstrukci práv, která mohou být ve vztahu k partnerům téhož pohlaví dotčena, a poukázat na konkrétní situace, řešené především Evropským soudem pro lidská práva.

Třetí kapitola se bude zabývat zlomovým okamžikem, kterým bylo přijetí zákona o registrovaném partnerství, předkládanými argumenty příznivců i odpůrců i charakteristickými rysy tohoto svazku a jeho důsledky.

Z důvodu časové blízkosti právního zakotvení možnosti uzavřít partnerství a z důvodu více či méně odlišného přístupu k tomuto institutu jsem si pro čtvrtou kapitolu své diplomové práce vybrala ke komparaci právní úpravu ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska (především Civil Partnership Act 2004, resp. Marriage (Same Sex Couples) Act 2013). V závěru diplomové práce bych chtěla navrhnout možné změny v tuzemské právní úpravě.

1 Lidská sexualita a homosexualita

Lidská sexualita je předmětem zkoumání mnoha vědních oborů, ať už se jedná o genetiku, sexuologii, sociologii nebo jiné. Silně rezonuje i v oblasti náboženství a teologie. Pokud jde o právo a právní vědu, zabývají se lidskou sexualitou a sexuální orientací jako něčím, co tu je, objektivně existuje, a je třeba se s tím vypořádat v trestněprávní, občanskoprávní či lidskoprávní rovině.

Nelze ale pomíjet, že bez poznatků jiných vědních oborů by ani právo a právní věda nebyly takové, jaké jsou. Právní normy nemohou vzházet z vakua. Důvodové zprávy nově přijímaných zákonů či novel těch stávajících se v některých případech odvolávají na výsledky zkoumání jiných oborů. Z toho důvodu jsem si jako náplň první kapitoly své diplomové práce zvolila širší, zejména sociologické, pojetí sexuality, sexuální orientace, homosexuality a homoparentality.

A. Giddens vychází z toho, že zatímco dříve byla lidská sexualita pojímána v těsném spojení s procesem rozmnožování, dnes je obecně více respektována existence různých forem sexuálního chování a různé orientace². Tato změna se odráží i v rozvolňování přístupu k sexu před uzavřením manželství, v rozšiřování povědomí o antikoncepčních metodách a metodách umělého oplodnění a podobně.

Tradičně se lidská sexuální orientace člení na heterosexuální, homosexuální a bisexuální. Sexuální orientace, ať už je jakákoli, „vypovídá o tom, co člověka sexuálně přitahuje a co mu připadá romantické“³. V tomto pojetí nelze sexuální orientaci ztotožňovat pouze s uspokojováním sexuálního pudu.

Podle R. A. Padguga rozlišování na homosexuály a heterosexuály s určitými vlastnostmi, jež jsou těmto skupinám vlastní, nemá nic společného s přirozeným kategorizováním a, s odkazem na S. Freuda, tento autor uvádí, že „hranice mezi [homosexuály a heterosexuály] v naší společnosti jsou fluidní a těžko definovatelné“⁴.

V sociologických kruzích dle A. Giddense převažuje názor, že sexuální orientaci utváří jak biologické faktory, tak i sociální výchova. Jako důkaz nabízí studii, v jejímž rámci byly posuzovány páry jednovaječných a dvojevaječných

² GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed.. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1, s. 534

³ GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed., op. cit., s. 535

⁴ PADGUG, Robert A. Sexual matters: on conceptualizing sexuality in history. In: PARKER, Richard G. a AGGLETON, Peter (eds.). *Culture, Society and Sexuality: a reader*. 2nd ed. New York: Routledge, 2007, 17-30. Sexuality, culture and health series. ISBN 0-415-40456-8, s. 23-24

dvojčat a sourozenců adoptivních: kdyby byla homosexualita determinovaná jen geneticky (biologicky), byly by homosexuální všechny dvojice jednovaječných dvojčat, jestliže bylo homosexuální alespoň jedno z nich.⁵

1.1 Homosexualita a její vnímání

Postoje k homosexualitě jako sexuální orientaci byly v průběhu staletí a jsou doposud ovlivňovány různými normami - náboženskými, morálními a konečně i právními. J. Weeks zdůrazňuje, že vnímání homosexuálního jednání je kulturně i historicky podmíněné⁶.

V otázkách přístupu k homosexualitě je společnost stále do značné míry polarizovaná, stačí se podívat do jakékoli internetové diskuse, která se alespoň okrajově dotýká snah o zrovnoprávnění homosexuálů. Ačkoli prosazování změn legislativní cestou a směřování sociální politiky nemusejí v některých případech zcela odpovídat veřejnému mínění, A. Giddens uvádí, že mohou mít vliv na přehodnocení takového mínění⁷.

Na celospolečenskou akceptaci homosexuality se nemálo podílejí gay a lesbické iniciativy, které se zasazují o změnu společenského klimatu, mohou pomoci mladým homosexuálně orientovaným osobám k pochopení, kým jsou, a poskytnout určitou formu podpory těm z nich, které např. nepřijala vlastní rodina. Zároveň nelze podceňovat úlohu, kterou tyto iniciativy a organizace hrají v rámci parlamentní lobby.

Za tradiční opozici prosazování práv homosexuální menšiny lze naproti tomu označit křesťanskou (římskokatolickou) církev, stačí vzpomenout na biblický příběh Sodomy (od níž pochází označení sodomie) a Gomory. Ovšem i v církevních kruzích dochází k alespoň částečnému uvolnění.

J. R. W. Stott, uznávaný biblista, zdůrazňuje rozlišování mezi hříchy a trestnými činy, mezi homosexuální orientací a homosexuální praxí(!) a mezi příležitostnými homosexuálními praktikami a homosexuálními praktikami vyjadřujícími lidskou lásku⁸. Proti novodobé argumentaci kulturní podmíněností Bible, stvořením a přirozeností, kvalitou vztahů, spravedlností a lidskými právy a

⁵ GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed., op. cit., s. 536-537

⁶ WEEKS, Jeffrey. Discourse, desire and sexual deviance: some problems in a history of homosexuality. In: PARKER, Richard G. a AGGLETON, Peter (eds.). *Culture, Society and Sexuality: a reader*. 2nd ed. New York: Routledge, 2007, 126-149. Sexuality, culture and health series. ISBN 0-415-40456-8, s. 146

⁷ GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed., op. cit., s. 541

⁸ STOTT, John R. W. *Homosexuální partnerství?* Praha: Návrat domů, 2000. ISBN 80-85495-90-2, s. 11-12

přijetím a evangeliem, tj. proti argumentaci homosexuálních křesťanů⁹, se staví trojím křesťanským povoláním - k víře, k naději a k lásce, jež mají homosexuálům pomoci k sexuální abstinenci¹⁰.

Oceňuji Stottův nemilitantní přístup k dané problematice, avšak jako nevěřící nejsem schopna se s ním plně ztotožnit. Na závěr tohoto pojednání o náboženském nazírání homosexuality bych chtěla upozornit na snahy současného papeže o církev otevřenější vůči homosexuálům, přestože jeho citlivý přístup prozatím nenašel širší odezvu v biskupských řadách¹¹.

1.2 Homoparentalita

A. Giddens podává následující definici rodiny: „*Rodina je skupina osob spojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.*“¹² Jednu z podmnožin může představovat i homoparentální rodina.

K tomu, že budou o dítě pečovat dvě osoby stejného pohlaví, může dojít z různých důvodů a na různém základě. Dítě se do takové rodiny dostává na základě početí (např. v předchozím heterosexuálním vztahu) a homosexuálního vztahu svého biologického rodiče nebo díky umělému oplodnění, náhradnímu mateřství či osvojení.

Lesbické mateřství a gay otcovství jsou předmětem zkoumání řady sociologických studií, a to v různých souvislostech. Zvláštní postavení lze přisuzovat studiím, které se zabývají dopady výchovy dvěma muži nebo dvěma ženami na vývoj dítěte.

Prošla jsem si dvě studie z pera českých autorek V. Sokolové a K. Nedbálkové. V. Sokolová svoji studii¹³ věnovala gay otcovství. Respondenti mluvili mj. o tom, zda vůbec touží po dětech, nakolik je jejich postoj ovlivněn názorem společnosti, jak by chtěli svého rodičovství dosáhnout či jaká morální dilemata s sebou jejich představa přináší (tj. zejména pochybnosti o tom, jak by jejich případné dítě bylo společností přijímáno a zda by je gay otec/otcové nevystavili např. šikaně). Jejich výpovědi by bylo možné shrnout tak, že si děti sice přejí, avšak pocítují určité limity, vyúsťující např. z postojů společnosti či

⁹ Blíže viz STOTT, John R. W., op. cit., s. 29-40

¹⁰ STOTT, John R. W., op. cit., s. 47 a násl.

¹¹ K tomu např.: Catholic synod: Bishops backtrack on gay acceptance. In: *BBC News* [online]. 18.10.2014 [cit. 6.3.2015]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-29677779>

¹² GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed., op. cit., s. 308-309

¹³ SOKOLOVÁ, Věra. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2009, 45(1), 115-145. ISSN 0038-0288.

vlastní rodiny, z obav, že by dítě jen kvůli jejich touze mohlo strádat, nebo z větší přirozenosti mateřství.

Studie K. Nedbálkové o lesbickém mateřství¹⁴ se s jistou mírou zjednodušení soustředila na lesbické rodiny vychovávající děti. Pokládané otázky se týkaly obecné touhy po mateřství, otěhotnění těch žen, které neměly dítě z předchozího vztahu (čili asistované reprodukce), vazeb na širší rodinu a vnímání lesbického (a zejména nebiologického) mateřství touto rodinou nebo rozdělení rolí v páru. Vzhledem k tomu, že oproti předchozí studii V. Sokolové už zde dítě fakticky bylo, se lišily i výroky respondentek a celá studie je se studií zaměřenou na představy gayů o otcovství do značné míry neporovnatelná, protože se soustředí na již existující situace. To je jeden z důvodů, pro které mne zaujala.

Tímto stručným pojednáním jsem se pokusila nastínit náhledy i dilemata, jež se v souvislosti se sexuální orientací, homosexualitou a homoparentalitou objevují mimo oblast práva. V dalším odkazuji na uvedené zdroje a jiné dostupné publikace. Následující kapitoly již budou plně věnovány právnímu uchopení vztahů a svazků osob homosexuálně orientovaných.

2 Vztahy osob stejného pohlaví a lidská práva

Materiální právní stát se vyznačuje mimo vázanosti vlastním právním řádem též respektováním určitých základních práv a hodnot, jež nemohou být svévolně derogovány. Tím se liší od formálního právního státu, kde i to, co se navenek jeví jako zcela souladné s právními normami, může ve skutečnosti představovat bezpráví a popření oněch vyšších hodnot a ideálů. Lze hovořit o nutnosti dodržovat lidská práva. Ze samé podstaty jde o práva náležející člověku, která má právě proto, že je člověkem.

Taková práva by měla být mezi lidmi přítomná za současného uplatňování principu rovnosti. Tento princip lze dle K. Klímy definovat pozitivně i negativně tak, že „[r]ovnost v právech znamená na jedné straně možnost stejného přístupu k právům, na druhé straně znemožnění vyloučit člověka z dostupnosti určitých práv či svobod“¹⁵. Rovnost v moderním, relativním pojetí spočívá v odstraňování

¹⁴ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky Kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011. Studie; sv. 68. ISBN 978-80-7419-041-4.

¹⁵ KLÍMA, Karel In: KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 935

neodůvodněných rozdílů, nikoli všech faktických nerovností, jak rozhodl již federální Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 22/92.

V takovém pojetí princip rovnosti do značné míry souvisí s nepřipustností rozdílného zacházení bez náležitého odůvodnění, tj. se zákazem diskriminace. Ústavní soud v těchto ohledech mj. posuzuje princip rovnosti jako právně filozofický postulát, zatímco zákaz diskriminace je pro něj garancí tohoto postulátu na úrovni pozitivního práva (viz nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/02).

Rovnost není solitérem, nelze ji namítat a uplatňovat samostatně, vždy jde o „rovnost v něčem“¹⁶. Obecným pohledem čl. 1 tuzemské Listiny základních práv a svobod (dále též Listina, LZPS) jsou oním „něčím“ důstojnost a práva.

Důstojnost jako kategorie je přitom považovaná za univerzální a nezadatelnou a v souladu s rovností v důstojnosti je třeba si všech vážit stejně¹⁷. Jinými slovy, všichni lidé jsou stejně hodnotnou součástí společnosti. Dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 557/09 „*lidská důstojnost [...] vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s objektem*“ a „*[g]arantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti*“.

Vypomůžu-li si nakonec jazykovým hlediskem, rovnost má shodný slovní kořen se slovesem srovnávat: mimo rovnosti „v něčem“ je tudíž třeba posuzovat i mnohdy problematickou otázku rovnosti „ve vztahu ke komu“.

V následující podkapitole se budu zabývat dokumenty, které zakotvují lidská práva na třech úrovních, a mechanismy, s jejichž pomocí se lze domáhat ochrany pro případ domněnky jednotlivce, že byla takto garantovaná lidská práva porušena na jeho úkor. Součástí této podkapitoly bude rovněž obecně pojatý rozbor tří práv, jejichž porušení je minoritně sexuálně orientovanými osobami nejčastěji namítáno a jimiž mohou tyto osoby argumentovat ve svůj prospěch. Půjde o (i) právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace; (ii) právo na ochranu soukromého života; (iii) právo na ochranu rodiny a rodinného života. Konkrétní ustanovení níže zmiňovaných mezinárodních i vnitrostátních dokumentů, která se k těmto třem právům vztahují, jsem se z důvodu přehlednosti pokusila vyjmenovat v tabulce č. 1 (na str. 11).

¹⁶ BOBEK, Michal. Rovnost jako právní problém. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, 1-32. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 7

¹⁷ BAROŠ, Jiří In: WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6, s. 55

2.1 Zakotvení ochrany lidských práv a mechanismy obrany

Současné úsilí o ochranu lidských práv je vyvíjeno souběžně na několika úrovních - celosvětové, regionální (evropské) i vnitrostátní. Všechny dohromady tvoří tyto úrovně komplex, který se odráží v legálních možnostech obrany, jež nastupují poté, co dojde k porušení některého ze zakotvených práv.

Silným impulsem pro odhodlání chránit lidská práva na mezinárodní úrovni byly především běsy druhé světové války. V raně poválečném období vznikly mezinárodní organizace, které si za svůj cíl vytkly zachování světového míru a posléze též ochranu práv člověka, aby nebyly opětovně pošlapány hodnota lidského života a jeho důstojnost.

V současnosti je největší mezinárodní organizací Organizace spojených národů (dále též OSN), jejíž prvopočátky sahají do poloviny 40. let 20. století. Základním dokumentem OSN se stala Charta Organizace spojených národů (dále též Charta OSN). Ač se jedná o mezinárodní smlouvu spíše organizačního rázu, zmiňuje ve své preambuli i úvodních člancích odhodlání bránit základní lidská práva a lidskou důstojnost na bázi rovnosti. Mezi orgány OSN figuruje Mezinárodní soudní dvůr se sídlem v Haagu, který je ovšem povolán řešit toliko spory mezi státy.

Výlučně lidskoprávní problematikou se zabývá Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, která představuje katalog lidských práv, jenž je svou povahou doporučující (nejedná se o závaznou mezinárodní smlouvu) a představuje apel na jednotlivé státy.

Závaznými mezinárodními smlouvami naproti tomu jsou Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý roku 1966 (dále též MPOPP) a Úmluva o právech dítěte z roku 1989.

Přestože je v dokumentech OSN upravena možnost stížnostních řízení před orgány, zřízenými na základě Charty OSN nebo na základě jednotlivých mezinárodních smluv, nelze dle mého názoru říci, že by měl jednatelce zásadnější šanci dosáhnout nápravy. Je to dáno nedostatečnými pravomocemi, jimiž příslušné orgány disponují, i samotným charakterem OSN jako celosvětové mezinárodní organizace založené na dialogu mezi svými členy. Větší uplatnění tak tyto dokumenty nacházejí při rozhodování vnitrostátních soudů. Ústavní soud na ně například odkazuje ve svých nálezech.

Další z mezinárodních organizací je Rada Evropy, regionální mezinárodní organizace založená na konci 40. let 20. století a dnes čítající přes čtyřicet

členských států. V rámci Rady Evropy byla přijata Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod podepsaná v roce 1950 (dále též Úmluva, EÚLP).

Tento lidskoprávní dokument se vyznačuje tím, že vedle ustanovení upravujících jednotlivá práva zakotvuje rovněž existenci zvláštní instituce, jež má za úkol tato práva chránit a prosazovat dodržování Úmluvy. Je jí Evropský soud pro lidská práva (dále též Soud, ESLP) sídlící ve Štrasburku, na nějž se mohou se svými stížnostmi obracet i jednotlivci (na rozdíl od Mezinárodního soudního dvora, před nímž mohou jako strany vystupovat pouze státy).

V tom také tkví zvláštnost Úmluvy oproti jiným mezinárodním smlouvám: konečnými adresáty v ní obsažených norem jsou jednotlivci a státy jsou povinny zaručit, že jednotlivcům budou taková práva přiznána v souladu s čl. 1 Úmluvy¹⁸.

Sama Úmluva označuje za svůj „odrazový můstek“ Všeobecnou deklaraci lidských práv. Oproti ní však konkretizuje jednotlivá práva a svobody precizněji. Celý systém dotváří široká judikatura ESLP, která nejen doplňuje a „aktualizuje“ znění Úmluvy dle společenského vývoje, ale dle J. Blahože též sjednocuje výklad práv v rámci celé Evropy¹⁹.

Úmluva je doplňována a měněna prostřednictvím protokolů. Zásadním z hlediska tématu mé diplomové práce je Protokol č. 12, který zavádí všeobecný zákaz diskriminace. Česká republika jej sice podepsala, ale neratifikovala. V. Jirásková trefně shrnuje, že v pojetí Protokolu č. 12 se z kritéria užívání jiných lidských práv (čl. 14 Úmluvy) stává samostatné základní lidské právo na rovnost²⁰.

Ve vztahu k dětem má dále význam Evropská úmluva o osvojení dětí podepsaná roku 1967, resp. Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí z roku 2008 (opět doposud neratifikovaná Českou republikou).

Vedle Rady Evropy se od druhé poloviny 20. století začaly prosazovat i předchůdci dnešní Evropské unie. Zpočátku spadaly cíle těchto předchůdců zejména do hospodářské oblasti, postupem času se však rozvinula mezinárodní organizace *sui generis*, jež stejně tak chrání i lidská práva.

V primárním právu je problematika lidských práv upravena ve dvou zakladatelských smlouvách, Smlouvě o fungování Evropské unie a Smlouvě o Evropské unii, a v Listině základních práv Evropské unie (dále též Listina

¹⁸ BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-073-4, s. 220-221

¹⁹ BLAHOŽ, Josef, op. cit., s. 224-225

²⁰ JIRÁSKOVÁ, Věra In: KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*, op. cit., s. 935

základních práv EU); v sekundárním právu je třeba zmínit směrnice upravující zákaz diskriminace. Evropská unie rovněž disponuje vlastním soudním orgánem: Soudním dvorem Evropské unie se sídlem v Lucemburku. Záležitosti jednotlivců se před něj dostávají především v souvislosti s řízeními o předběžných otázkách, jejichž výsledky poté musejí respektovat národní soudy při svém vlastním rozhodování.

Na vnitrostátní úrovni má největší význam Listina základních práv a svobod jakožto součást ústavního pořádku České republiky. Nelze opomíjet ani články Ústavy ČR upravující závaznost a případnou přednost mezinárodních smluv před vnitrostátními právními předpisy, mezinárodní smlouvy o lidských právech nevyjímaje, a dbaní na ochranu menšin při rozhodování většiny. Antidiskriminační zákon (č. 198/2009 Sb., ve znění novel) představuje implementaci příslušných směrnic Evropské unie do českého právního řádu.

Lidskoprávní otázky prostupují rozhodovacími procesy všech soudů v České republice, ale největší roli hraje judikatura Ústavního soudu jako orgánu ochrany ústavnosti v našem státě. Jednotlivec má možnost podat k Ústavnímu soudu ústavní stížnost a domáhat se ochrany, pokud se domnívá, že bylo porušeno některé z jeho ústavně garantovaných práv. Zvláštní postavení má i veřejný ochránce práv, na něhož je možno se obrátit s vlastní právní věcí.

Abych shrnula možnosti nejefektivnějšího domáhání se ochrany, doporučovala bych dotčené osobě po vyčerpání žalob, návrhů a opravných prostředků v rámci „běžného“ soudnictví podat ústavní stížnost a poté se, v případě neúspěchu, obrátit se stížností na Evropský soud pro lidská práva.

Tabulka č. 1 - Relevantní ustanovení dokumentů k ochraně lidských práv

	Rovné zacházení, zákaz diskriminace	Ochrana soukromého života	Ochrana rodiny a rodinného života
Charta Organizace spojených národů	preambule, čl. 1 odst. 3		
Všeobecná deklarace lidských práv	preambule, čl. 1, čl. 2 odst. 1, čl. 7	čl. 12	čl. 12, čl. 16, čl. 25 odst. 2
MPOPP	preambule, čl. 2, čl. 26	čl. 17	čl. 17, čl. 23, čl. 24 odst. 1
Úmluva o právech dítěte	čl. 2	čl. 3 odst. 1 a 2	preambule, čl. 3 odst. 1 a 2, čl. 9, čl. 18 odst. 1, čl. 20, čl. 21
EÚLP	čl. 14, Protokol č. 12	čl. 8	čl. 8, čl. 12
Evropská úmluva o osvojení dětí			jako celek
Evropská úmluva o osvojení dětí (rev.)	odvozeně čl. 1, čl. 7 odst. 2, čl. 8		jako celek
Smlouva o fungování Evropské unie	čl. 10, čl. 19		
Smlouva o Evropské unii	čl. 2		
Listina základních práv EU	preambule, čl. 20, čl. 21	čl. 7	čl. 7, čl. 9, čl. 24, čl. 33
antidiskriminační směrnice*	jako celek		
Listina základních práv a svobod	čl. 1, čl. 3 odst. 1	čl. 7 odst. 1, čl. 10 odst. 2	čl. 10 odst. 2, čl. 32
Ústava ČR	preambule, čl. 10, čl. 10a, čl. 10b, čl. 49	čl. 10, čl. 10a, čl. 10b, čl. 49	čl. 10, čl. 10a, čl. 10b, čl. 49
antidiskriminační zákon	jako celek		

* Směrnice se dotýkají zejména diskriminace na základě pohlaví, příp. rasy a etnického původu; výjimku tvoří Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, jež se týká i diskriminace na základě sexuální orientace. Zákaz tohoto diskriminačního důvodu všeobecně se snažila prosadit Komise Evropských společenství prostřednictvím Návrhu směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci z 2. července 2008.

2.1.1 Rovné zacházení a zákaz diskriminace

Ne každé nerovné zacházení lze považovat za diskriminační. Diskriminaci lze definovat jako takové odlišné zacházení, které nemá objektivní opodstatnění, neopírá se o náležité důvody, nesnaží se dosáhnout legitimního cíle a je nepřiměřené.

Z. Kühn označuje²¹ za výchozí věc projednávanou ESLP, jež položila základy testu diskriminace, tzv. *belgický jazykový případ*²². Jako diskriminační ve

²¹ KÜHN, Zdeněk. Diskriminace v teoretickém a srovnávacím kontextu. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, 33-68. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 43

²² Případ „vztahující se k určitým aspektům zákonů o používání jazyků při vyučování v Belgii“ proti Belgii, č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 a 2126/64, rozsudek ze dne 23. července 1968, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

smyslu čl. 14 Úmluvy lze dle Soudu označit takové jednání, které není objektivně a rozumně ospravedlněno, nesleduje legitimní cíl a neexistuje u něj proporcionální vztah mezi oním cílem a použitými prostředky.

Ve stejném rozsudku bylo formulováno i další pravidlo, z něhož EŠLP v diskriminačních věcech vychází: musí existovat souvztažnost mezi tvrzeným diskriminačním zacházením a jiným garantovaným právem; takové právo však nemusí být nutně porušeno.

Na totožném základě je postaveno posuzování toho, zda došlo k porušení čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny. I český Ústavní soud (např. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 5/95) zdůrazňuje potřebu souvislosti mezi principem zákazu diskriminace, resp. rovnosti, a jiným právem zakotveným v Listině nebo v mezinárodních smlouvách; tamtéž hovoří o akcesorické povaze antidiskriminační ochrany.

Složitý problém na poli rozhodování konkrétních případů v oblasti diskriminačního zacházení představuje tzv. komparátor. Podstatou je otázka srovnatelnosti situací. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 50/06 posuzuje srovnatelnost situací dle jejich relevantní podobnosti. M. Bobek srovnatelnost staví na následujících kritériích:

- převládání společných prvků nad odlišnými v rámci rozhodné množiny;
- uvědomění si účelu srovnávání;
- správné určení množiny relevantních vlastností, které budou posuzovány²³.

Právní úprava zákazu diskriminace je založena na demonstrativně vypočtených diskriminačních důvodech, jež nemohou samy o sobě ospravedlnit rozdílné zacházení.

V souvislosti s rovným zacházením a nediskriminací menšinově sexuálně orientovaných lidí není lichou úvaha Pavly Boučkové, že „[v] případě tohoto konkrétního diskriminačního důvodu však často explicitní ochrana právním řádem přiznána není, a to ani na zákonné, ani na ústavní úrovni. Je třeba ji dovozovat judikatorně.“²⁴

²³ BOBEK, Michal. Rovnost jako právní problém. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.), op. cit., s. 12

²⁴ BOUČKOVÁ, Pavla. Diskriminace z důvodu sexuální orientace. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, 253-282. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 256-257

Pravdou je, že z dokumentů uvedených v tabulce č. 1 výše je sexuální orientace jako diskriminační důvod výslovně uvedena pouze v čl. 10 a čl. 19 Smlouvy o fungování Evropské unie, v čl. 21 Listiny základních práv EU, ve směrnici Rady 2000/78/ES a v antidiskriminačním zákoně.

2.1.2 Ochrana soukromého života

Soukromí představuje sféru jednotlivce, do níž nemůže nikdo bez jeho souhlasu zasahovat a vyžadovat o ní informace, pokud zákon nestanoví jinak²⁵. Jinými slovy ho lze popsat jako životní prostor, v němž se daná osoba rozhoduje podle svého vlastního uvážení, realizuje se v něm a ostatní lidi z něj může vyloučit.

Soukromý život je dle shrnutí M. Nemetha širším pojmem, který nelze vyčerpávajícím způsobem definovat. Je průběžně „vyplňován“ např. judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a dle ESLP v sobě zahrnuje fyzickou i duševní integritu jedince.²⁶

Zásahy do výkonu práva na ochranu (respektování) soukromého života jsou umožněny jen v odůvodněných případech. ESLP zkoumá soulad se zákonem, legitimitu sledovaného cíle (sem patří ochrana bezpečnosti, pořádku, zdraví, morálky, práv či svobod druhých apod., jak jsou stanoveny v čl. 8 odst. 2 Úmluvy) a nezbytnost v demokratické společnosti (posuzovanou počínaje rozsudkem *Handyside*²⁷ jako „naléhavá společenská potřeba“). Vytváří se tak určitý tříkrokový test, s jehož pomocí ESLP hodnotí (ne)porušení čl. 8 Úmluvy.

Ústavní soud pojímá v nálezu sp. zn. II. ÚS 655/11 právo na soukromý život negativním způsobem, „*tj. jako právo bránící v první řadě veřejné moci ve vměšování (v zásazích) do tzv. osobní soukromé sféry jednotlivce, který v rámci [...] práva na soukromí realizuje svou svobodu*“ (bod 18.).

Na základě čl. 8 odst. 2 Úmluvy a článků 7, 12 odst. 3 a 13 LZPS dále konstatuje, že ochrana právu na soukromý život nebude poskytnuta pouze tehdy, pokud je zde převažující zájem na ochraně demokratické společnosti nebo zaručených práv a svobod ostatních lidí (nález sp. zn. I. ÚS 1638/14).

²⁵ ODEHNALOVÁ, Jana. Nedotknutelnost osoby. In: KLÍMA, Karel a kol. *Praktikum českého ústavního práva*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 223-240. ISBN 978-80-7380-173-1, s. 225

²⁶ NEMETH, Marek. Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8). In: KLÍMA, Karel a kol. *Evropské právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 514-520. ISBN 978-80-7380-335-3, s. 515

²⁷ *Handyside proti Spojenému království*, č. 5493/72, rozsudek ze dne 7. prosince 1976, (odstavec 48.), dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

O tom, že sexuální orientace a sexuální život obecně patří do nejintimnější sféry lidské osobnosti, nelze pochybovat. Ve svých rozsudcích to stvrdil i Evropský soud pro lidská práva, když podřadil sexuální orientaci a sexuální život pod pojem soukromého života, jak je chráněn čl. 8 Úmluvy.²⁸ Příkladem budiž rozsudek ve věci *Dudgeon proti Spojenému království*²⁹ (viz část 2.2.1).

2.1.3 Ochrana rodiny a rodinného života

Pojem rodiny je obtížné definovat. Vlastními slovy bych rodinu popsala jako společenskou jednotku, která se vyznačuje pokrevními, emocionálními, finančními i jinými vazbami mezi svými příslušníky.

Z hlediska judikatury ESLP je pro vymezení pojmu rodiny klíčový rozsudek ve věci *Marckx proti Belgii*³⁰: čl. 8 Úmluvy, kterým je mj. chráněn rodinný život, předpokládá existenci rodiny; vychází se ze zásady nerozlišování mezi legitimní a nelegitimní rodinou a z možnosti, že rodinu tvoří např. jen svobodná matka a její dítě.

Dále pojem „rodina“ dle Soudu zahrnuje nejen vztahy založené manželstvím, ale i „jiné „rodinné“ vazby *de facto*, jestliže spolu osoby žijí mimo manželství“³¹. Dítě se součástí rodiny stává svým narozením.

V pojetí nálezu sp. zn. II. ÚS 568/06 „rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou“.

Stejně jako u soukromého života je možno do rodinného života zasahovat jen v odůvodněných případech uvedených ve druhém odstavci čl. 8 Úmluvy.

Mimo ochrany rodinného života v čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy ve smyslu nezasahování do něj jsou rodina (a rodičovství) chráněny též v rámci ustanovení čl. 32 Listiny. Jedná se o sociální právo, kterého se lze v souladu s čl. 41 odst. 1 Listiny domáhat toliko v mezích prováděcího zákona.

Rodičovství má přitom stejnou váhu a požívá stejnou ochranu bez ohledu na to, zda jsou zde oba rodiče současně nebo každý zvlášť, a bez ohledu na pokrevní vazby či mimomanželský původ dítěte³².

²⁸ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1. 4. 2003*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-417-X, s. 201

²⁹ *Dudgeon proti Spojenému království*, č. 7525/76, rozsudek ze dne 22. října 1981, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

³⁰ *Marckx proti Belgii*, č. 6833/74, rozsudek ze dne 13. června 1979, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

³¹ *Keegan proti Irsku*, č. 16969/90, rozsudek ze dne 26. května 1994, (odstavec 44.), dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Při rozhodování o jakékoli záležitosti, která se týká dítěte a jeho výchovy, je nejvyšším principem a prioritou ochrana nejlepších zájmů dítěte, jak vyplývá z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Ve značné míře to platí v případě adopcí, což zdůrazňuje Evropská úmluva o osvojení dětí i její revidovaná verze. Lze vypožorovat, že ustanovení úmluv působí obousměrně: představují garance jak pro dítě samé, tak i pro jeho rodiče, resp. osoby, jež o ně pečují.

Podle komentáře Výboru OSN pro práva dítěte je třeba při posuzování nejlepšího zájmu dítěte zohledňovat (v relaci ke konkrétnímu případu) názor dítěte, identitu dítěte, zachování rodinného prostředí a vztahů, péči o dítě, ochranu a bezpečí dítěte, zranitelnost dítěte, právo dítěte na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotního stavu a právo dítěte na vzdělání³³.

K zařazení partnerství osob stejného pohlaví pod pojem rodinného života ve smyslu čl. 8 Úmluvy přispělo rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Schalk a Kopf proti Rakousku*³⁴ (viz podkapitolu 2.3). Registrované partnerství v České republice je rovněž pod ochranou čl. 10 odst. 2 Listiny³⁵. Složitější otázkou jsou rodinné vazby založené adopcí, pokud osvojiteli mají být homosexuálně orientované osoby, jak ukáže podkapitola 2.4 níže.

Konkrétní soudobá situace sexuálních menšin a jejich práv je v jednotlivých evropských zemích odlišná. Podle E. Heinzeho, jak jej cituje A. Baršová, lze vývoj v oblasti uznání práva na sexuální orientaci rozdělit do čtyř na sebe do značné míry navazujících „modelů“. Milníky jsou pro Heinzeho následující:

- dekriminizace homosexuálního jednání;
- zavedení zákazu diskriminace na základě sexuální orientace;
- ochrana sexuálních menšin včetně zavedení legalizovaného partnerství osob téhož pohlaví; a

³² DRECHSLEROVÁ, Klára a KLÍMA, Karel In: KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*, op. cit., s. 1250

³³ Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte. *Vláda České republiky* [online]. Publikováno 6. 6. 2013. Vláda ČR: © 2009-2014. [cit. 1.3.2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-komentar-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820/>

³⁴ *Schalk a Kopf proti Rakousku*, č. 30141/04, rozsudek ze dne 24. června 2010, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

³⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina In: WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol., op. cit., s. 661

- úplné zrovnoprávnění homosexuálních a heterosexuálních párů spočívající i ve zrušení výlučnosti manželství jako čistě heterosexuálního institutu.³⁶

V následujících podkapitolách vyjdu z obecných poznatků a soudy používaných testů, popsaných v této podkapitole. Pokryji, zejména pomocí rozboru relevantních rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, tři tématické okruhy, a sice: (1) (de)kriminalizace homosexuálního jednání, (2) právní uznání vztahů osob stejného pohlaví a (3) osvojení. Cílem těchto podkapitol bude především postihnout konkrétní situace, do nichž se menšinově sexuálně orientované osoby dostaly či dostávají, uvést jejich zhodnocení Soudem a představit vlastní kritická stanoviska.

2.2 (De)kriminalizace homosexuálního jednání

Otázka svazků osob stejného pohlaví je nemyslitelná bez toho, aby došlo k dekriminalizaci homosexuálních aktů. Jednotlivé země k takovému stavu dospívají vlastním tempem. P. Boučková vidí jako pravý důvod, který mohl a může stát za trestáním homosexuality a setrvačností její kriminalizace, zájem na biologické reprodukci lidstva³⁷.

V Československu došlo k odrestnění homosexuality (až na několik skutkových podstat v rámci § 244) již roku 1961 v důsledku přijetí nového trestního zákona, jež bylo následováno sladěním věkových hranic legálního konsensuálního pohlavního styku homosexuálů a heterosexuálů a odstraněním zvláštních skutkových podstat trestných činů v roce 1990³⁸.

K zakotvení dekriminalizace homosexuality roku 1961 vedly podněty z lékařských kruhů. Trestnost byla i nadále zachována u styků s osobami mladšími 18-ti let, při zneužití závislosti jedince a dále u styků za úplatu nebo budících veřejné pohoršení. Jinak se počítalo s vhodným působením společenských organizací.³⁹ Kolektiv autorů kolem J. Seidla v této souvislosti uvádí, že konsensuální homosexuální styk už nespadal pod kategorii společensky

³⁶ BARŠOVÁ, Andrea. Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu? In: *Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia 7*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 173-185. ISSN 1212-365X, s. 175-176

³⁷ BOUČKOVÁ, Pavla. Diskriminace z důvodu sexuální orientace. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.), op. cit., s. 262

³⁸ BARŠOVÁ, Andrea, op. cit., s. 180

³⁹ Viz zpráva k novému trestnímu zákonu reprodukováná v publikaci SEIDL, Jan a kol. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od r. 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-585-6, s. 282-283

nebezpečných jednání, avšak i nadále zde měla působit určitá společenská ingerence, neboť v pojetí homosexuality jako zavrženíhodné se nic nezměnilo⁴⁰. Pravou změnu měl přinést až vývoj porevoluční...

Zajímavým se stává srovnání tuzemské situace s vývojem v jiných zemích mimo východní blok, které k základnímu odrestnění dospěly až o léta či desetiletí později, ať už jde (příkladmo) o Spojené království, resp. Severní Irsko, nebo o Rakousko.

Mezi dva okruhy problémů, které v této podkapitole rozeberu, patří otázka sexuálních aktivit souhlasících dospělých mužů, provozovaných v soukromí, a stanovování věkové hranice, od kdy je pohlavní styk legální, resp. srovnání těchto hranic u pohlavního styku osob stejného a různého pohlaví.

2.2.1 Homosexuální akty souhlasících dospělých mužů

Ve věci *Dudgeon proti Spojenému království* byla předmětem stížnosti existence zákonů Severního Irsku, které činily trestnými určitá homosexuální jednání mezi souhlasícími dospělými muži.

Stěžovatel byl na základě soukromých dokumentů, zabavených mu při domovní prohlídce, vyslýchán ohledně svého sexuálního života. Trestní řízení proti stěžovateli pro trestný čin „gross indecency“ nebylo nakonec zahájeno, protože na něm nebyl shledán veřejný zájem.

Ve své stížnosti se pan Dudgeon vymezil vůči severoirskému uzákonění takových trestných činů, které se mohou vztahovat na mužské homosexuální jednání, a vůči policejnímu vyšetřování, jež proti němu bylo vedeno, neboť v nich spatřoval zásah do svého práva na respektování soukromého života.

Výchozím bodem pro soudce ESLP v dané věci bylo to, že existence takových zákonů „zakládá pokračující zásah do stěžovatelova práva na respektování jeho soukromého života“ a „pouhá existence této legislativy nepřetržitě a přímo ovlivňuje jeho soukromý život“⁴¹. Na řadu tak přišel tříkrokový test ospravedlnění (přípustnosti) zásahu, popsany v části 2.1.2 výše.

Prvá dvě kritéria byla považována za splněná (v zákonech byla obsažena ustanovení, týkající se daných jednání, a byl zde legitimní cíl: ochrana morálky a ochrana práv a svobod jiných osob). Stěžejní bylo určit, „do jaké míry, pokud

⁴⁰ SEIDL, Jan a kol., op. cit., s. 284

⁴¹ Odstavec 41. rozsudku *Dudgeon*

vůbec, je ponechání těchto zákonů v účinnosti “nezbytné v demokratické společnosti”⁴².

S poukazem na postupné nevynucování inkriminovaných ustanovení zákona v posledních letech, jestliže šlo o soukromé praktiky souhlasících mužů starších 21-ti let, kteří mohli platně vyjádřit svůj souhlas, a na to, že se na základě takového postupu neprokázalo narušení morálky v Severním Irsku ani nebylo voláno po přísnějším vynuucování zákona, soudci uzavřeli následovně: „*Za těchto podmínek nemůže být dále tvrzeno, že je zde “naléhavá společenská potřeba” činit taková jednání trestnými činy, neboť zde není dostatečné ospravedlnění, dané rizikem újmy, která by mohla být způsobena zranitelné součásti společnosti vyžadující ochranu, nebo dané účinky na veřejnost.*“⁴³

Výsledkem tohoto případu tudíž bylo vyslovení zásahu do stěžovatelova práva na respektování jeho soukromého sexuálního života, kdy důvodem pro takový závěr byla šíře a absolutní charakter omezení.

Význam případu *Dudgeon* je tím pádem dvojitý: soukromé homosexuální praktiky byly soudci podřazeny pod pojem soukromého života a na základě tříkrokového testu byla kriminalizace takových praktik označena za rozpornou s čl. 8 Úmluvy.

K rozsudku byla přiložena i odlišná stanoviska soudců. Z nich nejvíce vyčnívá stanovisko soudce Zekiy, který stavěl svůj opačný názor na morálním a náboženském (křesťanském i muslimském) odsuzování homosexuálních vztahů a sodomie a silném zakořenění náboženského i morálního cítění většiny obyvatel daného státu⁴⁴.

O jedno desetiletí později se kriminalizací homosexuálních jednání ESLP zabýval v řízení proti Kypru⁴⁵. Stěžovatel, pan Modinos, byl členem hnutí podporujícího homosexuály na Kypru. Ve stížnosti adresované ESLP vyjadřoval své obavy z trestního stíhání, protože v kyperském trestním zákoníku existují ustanovení, činící určitá jednání tohoto druhu trestnými. Shodně jako v případě *Dudgeon* tedy byly napadány do té doby účinné právní předpisy, trestající privátní homosexuální vztahy, pro rozpor s čl. 8 Úmluvy.

⁴² Odstavec 48. rozsudku *Dudgeon*

⁴³ Odstavec 60. rozsudku *Dudgeon*

⁴⁴ Blíže viz důvody označené číslem 1. a 3. ve stanovisku soudce Zekiy, jež je přílohou rozsudku *Dudgeon*

⁴⁵ *Modinos proti Kypru*, č. 15070/89, rozsudek ze dne 22. dubna 1993, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Úhelným kamenem vyjádření vlády v případě *Modinos* bylo, že Ústava Kyperské republiky, přijatá později než trestní zákoník, ve svém článku 15 garantovala právo na respektování soukromého a rodinného života (stejně jako čl. 8 Úmluvy), čímž daná ustanovení trestního zákoníku nebyla již dále účinná.

Ačkoli soudci ESLP došli stejně jako v rozsudku *Dudgeon* na základě týchž argumentů k témuž závěru, tj. že byl porušen čl. 8 Úmluvy, musím se v tomto případě přiklonit k argumentaci, uvedené ve stanovisku ad hoc soudce G. Pikise. Za stěžejní považuji jeho poukaz na článek 188 odst. 1 kyperské ústavy, podle nějž dosavadní zákony z koloniální éry mají být vykládány a používány „s takovými pozměněními, jaká budou nezbytná k jejich uvedení do souladu s touto Ústavou“⁴⁶. Tím dochází k jasnému upřednostnění aplikace čl. 15 kyperské ústavy před ustanoveními trestního zákoníku.

Konečně, pro samotného stěžovatele vyznívá po praktické stránce jak rozsudek ESLP, tak i stanovisko soudce G. Pikise ve svém důsledku stejně: nepřichází v úvahu, aby byl obžalován a odsouzen, neboť trestní zákoník je potřeba aplikovat tak, aby ochrana soukromého života zůstala zachována.

2.2.2 Stanovení věkové hranice pro pohlavní styk

Řada stížností k ESLP v souvislosti s touto otázkou byla podána proti Rakousku. Jako reprezentativní jsem si vybrala stížnost ve věci *L. a V. proti Rakousku*⁴⁷.

Jádrem tvrzení stěžovatelů bylo, že ponechání ustanovení čl. 209 rakouského trestního zákoníku, podle kterého byla trestná homosexuální jednání dospělých mužů se souhlasícími čtrnácti- až osmnáctiletými dospívajícími, v účinnosti a to, že byli oba podle tohoto ustanovení odsouzeni, je v rozporu s jejich právem na respektování soukromého života a je diskriminační, neboť heterosexuální a lesbické vztahy mezi dospělými a dospívajícími v téže věkové skupině nejsou trestné.

Ačkoli rakouský ústavní soud s účinností od srpna 2002 dané ustanovení trestního zákoníku zrušil, soudci ESLP neshledali, že by tím došlo k odnětí statusu oběti stěžovatelů, protože jim nebyla poskytnuta žádná náprava.

O tom, zda rozdílné zacházení bylo diskriminační, soudci rozhodovali v souladu s vlastní ustálenou judikaturou, tj. dle testu uvedeného v části 2.1.1.

⁴⁶ Viz třetí odstavec stanoviska soudce G. Pikise, které je přílohou rozsudku *Modinos*

⁴⁷ *L. a V. proti Rakousku*, č. 39392/98 a 39829/98, rozsudek ze dne 9. ledna 2003, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Soud přijal argument vlády, že cíl, kterým byla ochrana práv ostatních lidí (konkrétněji ochrana sexuálního vývoje dospívajících mužského pohlaví), je legitimní. Rozhodným tak bylo, jestli dospívající čtrnácti- až osmnáctiletí chlapci potřebují ochranu před sexuálními vztahy s dospělými muži, zatímco dospívající dívky stejného věku takovou ochranu nepotřebují (ať již ve vztahu k dospělým mužům, nebo ženám).

Konečné posouzení věci Soudem bylo následující: „Vzhledem k tomu, že čl. 209 trestního zákoníku v sobě zahrnuje předsudky na straně heterosexuální většiny vůči homosexuální menšině, nemohou být tyto negativní postoje samy o sobě Soudem posouzeny jako dostačující k ospravedlnění rozdílného zacházení o nic více než obdobné negativní postoje vůči těm, kdo jsou odlišné rasy, původu nebo barvy pleti.“⁴⁸ Bylo tudíž deklarováno porušení čl. 14 Úmluvy posuzovaného ve spojitosti s čl. 8.

Druhým případem na téže téma, který bych chtěla zmínit, je případ *B. B. proti Spojenému království*⁴⁹. Stěžovatel zde tvrdil, že jeho zatčení a obžalování podle zákona, který stanovil různé věkové hranice pro souhlas s homosexuálními a heterosexuálními akty, představují diskriminaci na základě sexuální orientace. Dále tvrdil, že rozhodnutí trestně ho stíhat, zatímco šestnáctiletý hoch, s nímž se dopustil homosexuálního jednání a jenž ho poté napadl, stíhán nebude, zakládá diskriminaci na základě věku.

Vláda nepopřela, že daná ustanovení a obžalování stěžovatele jsou diskriminační, avšak poznamenala, že počínaje rokem 2001 došlo ke srovnání věkových hranic pro všechna sexuální jednání a že stěžovatel byl v konečné fázi řízení obžaloby zproštěn.

Soudci ESLP připomněli svá dřívější rozhodnutí, týkající se odlišných věkových hranic pro konsensuální akty osob stejného a opačného pohlaví (včetně výše zmíněného případu *L. a V. proti Rakousku*), a shledali rozpor s čl. 14 a čl. 8 Úmluvy. Diskriminací na základě věku se již dále nezabývali.

Abych shrnula důsledky obou výše zmíněných případů, zastávám shodný názor jako soudci rozhodující v daných věcech. Nenalézám žádný argument přisvědčující tomu, aby byly stanoveny různé věkové hranice souhlasu (a tím i trestnosti) u homosexuálních a heterosexuálních praktik. Za podmínky dobrovolnosti(!) považuji „průměrné“ dospívající mužského i ženského pohlaví

⁴⁸ Odstavec 52. rozsudku *L. a V. proti Rakousku*

⁴⁹ *B. B. proti Spojenému království*, č. 53760/00, rozsudek ze dne 10. února 2004, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

téhož věku, nehledě na jejich sexuální orientaci, za rovnocenně způsobilé rozhodovat o svém sexuálním životě.

2.3 Právní uznání vztahů osob stejného pohlaví

Za druhý zásadní zlom - poté, co došlo k dekriminalizaci homosexuálních jednání - je možno považovat zavedení právní formy uznání vztahů stejnopohlavních párů, jež vykazují obdobné znaky jako vztahy osob různého pohlaví. Přitom legální definice či pojmenování takových svazků, jakož i rozsah práv a povinností mezi osobami v takovém svazku žijícími oproti osobám v (heterosexuálním) manželství, se opět liší zemi od země.

V obecné rovině lze rozeznávat tři obecné modely zákonem upraveného a formalizovaného soužití osob stejného pohlaví:

- severský model registrovaného partnerství, které mohou uzavřít pouze osoby stejného pohlaví;
- francouzský občanský pakt solidarity, přístupný párům bez ohledu na sexuální orientaci;
- manželství osob stejného pohlaví⁵⁰.

Pokud taková alternativa není zavedena, jsou homosexuální dvojice znevýhodněny, neboť nemohou „dosáhnout veřejného uznání stability tohoto svazku jako sociální hodnoty zvláštního charakteru“⁵¹.

Za průlomové rozhodnutí ESLP v otázce právního uznání vztahů osob stejného pohlaví považují rozhodnutí ve věci *Schalk a Kopf proti Rakousku*. Stěžovatelé, pánové Schalk a Kopf, namítali, že jsou jako stejnopohlavní pár diskriminováni v tom smyslu, že nemohou uzavřít manželství, ani nemají jinou možnost, jak dosáhnout právního uznání svého vztahu.

Skutkové vymezení případu bylo následující: Stěžovatelé se obrátili na Úřad pro věci osobního stavu (Standesamt) s tím, že chtějí uzavřít manželství, což jim bylo odepřeno s odkazem na občanský zákoník, který pojímá manželství toliko jako institut určený pro osoby opačného pohlaví. Proti tomuto rozhodnutí se odvolali a podali ústavní stížnost, obojí však bezúspěšně. Je na místě poznamenat, že stížnost k ESLP byla podána v srpnu 2004 a následně, 1. ledna 2010, se stal v Rakousku účinným zákon o registrovaném partnerství.

⁵⁰ K jednotlivým modelům podává bližší informace BARŠOVÁ, Andrea, op. cit., s. 176-179.

⁵¹ BOUČKOVÁ, Pavla. Diskriminace z důvodu sexuální orientace. In: BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.), op. cit., s. 265

Jako prvním se soudci ESLP zabývali tvrzeným porušením čl. 12 Úmluvy, tj. práva na uzavření manželství. Na úvod podotkli, že podle ustálené judikatury čl. 12 Úmluvy zajišťuje základní právo muže a ženy uzavřít manželství a založit rodinu. Upozornili rovněž na to, že ESLP „*doposud neměl příležitost zkoumat, zda dvě osoby, které jsou téhož pohlaví, mohou namítat, že mají právo uzavřít manželství*“⁵² a že by se do určité míry dalo vycházet z dosavadní judikatury, týkající se transsexuálů, a principů v ní obsažených.

Francouzská jazyková verze čl. 12 Úmluvy používá singulár a přiznává právo uzavřít manželství „muži a ženě“ („l’homme et la femme“). Naproti tomu v anglické i německé jazykové verzi je toto právo přiznáno „mužům a ženám“ („men and women“; „Männer und Frauen“). Na tomto základě stěžovatelé dovodili, že muži se nepřiznává právo oženit se výlučně a pouze se ženou a naopak.

Dle mínění soudců by izolovaně vykládaný čl. 12 Úmluvy mohl vést k závěru, že uzavření manželství je přístupné i dvěma mužům nebo dvěma ženám. Je však třeba vzít v úvahu kontext celé Úmluvy a zejména historické vnímání manželství v době, kdy Úmluva byla přijata, jako společenství partnerů opačného pohlaví.⁵³

Od doby přijetí Úmluvy sice došlo k významnému společenskému posunu stran vnímání manželství, avšak neexistence konsensu ohledně manželství osob stejného pohlaví v evropském měřítku neumožňuje dle soudců takový výklad čl. 12, který by zavazoval státy k umožnění takovýchto manželství, jak namítali stěžovatelé.

Mimo Úmluvu samotnou brali soudci při rozhodování v případě *Schalk a Kopf* v úvahu rovněž Listinu základních práv EU a její čl. 9, včetně vysvětlení k ní. Tento článek Listiny základních práv EU, upravující právo uzavřít manželství a založit rodinu, ve svém textu neobsahuje zmínku o mužích a ženách. Podle vysvětlení je pak věcí členského státu Evropské unie, zda na svém území sňatky osob stejného pohlaví povolí či nikoli. Na základě aplikace čl. 9 Listiny základních práv EU soudci ESLP uzavřeli, že právo uzavřít manželství dle čl. 12 Úmluvy již dále není nutné „*za všech okolností omezovat pouze na manželství mezi dvěma osobami opačného pohlaví*“, avšak „*otázka, zda povolit či nepovolit*

⁵² Odstavec 50. rozsudku *Schalk a Kopf*

⁵³ Odstavec 55. rozsudku *Schalk a Kopf*

*manželství osob stejného pohlaví, je ponechána k regulaci národním právem Smluvních států*⁵⁴. Čl. 12 Úmluvy tudíž nebyl z pohledu soudců ESLP porušen.

Stěžovatelé dále namítali, že v rozporu s čl. 14 ve spojitosti s čl. 8 Úmluvy byli diskriminováni na základě své sexuální orientace, neboť neměli právo uzavřít manželství ani jinak dosáhnout právního uznání svého vztahu před datem účinnosti zákona o registrovaném partnerství. Hojně omílanými se v této části rozsudku staly otázky, zda soužití (partnerství) osob stejného pohlaví spadá či nespadá pod pojem rodinného života dle čl. 8 Úmluvy a zda existuje povinnost státu alternativním způsobem garantovat právní uznání stejnopohlavních partnerství⁵⁵.

Pokud jde o „rodinný život“ párů stejného pohlaví, soudci ESLP došli k přelomovému rozhodnutí, když shrnuli, že je nasnadě podřadit vztah stěžovatelů, kteří spolu dlouhodobě žijí ve stabilním partnerství, pod pojem rodinného života, jak by tomu bylo v případě páru osob opačného pohlaví ve srovnatelné situaci. Otázkou zůstalo, zda zde existuje diskriminační zacházení.

Proti sobě soudci postavili potřebu velmi závažných důvodů pro ospravedlnění rozdílného zacházení na základě sexuální orientace na straně jedné a široký prostor pro uvážení státu ohledně opatření v hospodářské a společenské oblasti na straně druhé. I přes zrychlující se evropskou tendenci určitým způsobem právně uznat partnerství osob stejného pohlaví soudci nerozhodli, že by přijetím zákona o registrovaném partnerství teprve s účinností od 1. ledna 2010 rakouští zákonodárci „zaspali“. Ani námitky stran procedurálních a jiných rozdílů mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím nebyly vyslyšeny. Těsnou většinou čtyř hlasů ku třem nebylo shledáno porušení čl. 14 Úmluvy ve spojitosti s čl. 8.

Tři soudci, kteří hlasovali pro existenci porušení posledně zmíněných článků Úmluvy, připojili k rozsudku *Schalk a Kopf* své odlišné stanovisko. Poukazují v něm zejména na nekonzistentnost v rozsudku: na jedné straně bylo uzavřeno, že soužití párů stejného pohlaví lze podřadit pod pojem rodinného života, na druhou stranu ale Soud nijak nezakročil a neposkytl stěžovatelům (byť minimální) ochranu takového jejich práva.

⁵⁴ Odstavec 61. rozsudku *Schalk a Kopf*

⁵⁵ Odstavec 85. rozsudku *Schalk a Kopf*

Druhý zásadní argument trojice soudců spočíval v nedostatečném ospravedlnění rozdílného zacházení rakouskou vládou tak, aby mohlo převážit volné uvážení státu.⁵⁶

Dalším rozsudkem, kterým bych chtěla demonstrovat přístup ESLP k otázce právního uznání vztahů osob totožného pohlaví, je rozsudek ve věci *Vallianatos a další proti Řecku*⁵⁷. Stěžovatelé shodně namítali rozpor s čl. 14 Úmluvy ve spojitosti s čl. 8, spočívající v možnosti uzavření civilního svazku (v anglickém znění „civil unions“) jen mezi dospělými opačného pohlaví, což považovali za porušení práva na respektování soukromého a rodinného života a diskriminaci párů stejného pohlaví.

Soudci označili stížnost - na podkladě dřívějších rozhodnutí ESLP - za důvodnou. Zabývali se tudíž tím, zda rozdílné zacházení bylo či nebylo ospravedlnitelné. O srovnatelnosti postavení párů opačného a stejného pohlaví neměli pochyb, přičemž přihlédlí k argumentaci v rozsudku *Schalk a Kopf*.

Rozhodujícím bylo, zda rozdílné zacházení mělo legitimní cíl a bylo přiměřené. Soudci se museli vypořádat s argumenty vlády, že právní řád poskytuje párům stejného pohlaví možnost upravit si své vzájemné vlastnické a finanční vztahy a otázky dědění dle platného práva, tj. smluvně, a že mezi cíle zákona, jenž zavedl civilní svazky, patří mj. ochrana dětí narozených mimo manželství či posílení institutu manželství a tradiční rodiny⁵⁸.

První argument vlády byl odmítnut. Soudci ESLP opět zopakovali, že „[s]tejnopohlavní páry sdílející své životy mají tytéž potřeby ohledně vzájemné podpory a pomoci jako páry různého pohlaví“⁵⁹. Otevřením institutu civilních svazků osobám téhož pohlaví by došlo k možnosti formalizování těchto vztahů tím, že by měly státem uznaný status⁶⁰.

Cíl vlády, stojící za přijetím zákona, upravujícího civilní svazky, a spočívající v ochraně rodiny a ochraně zájmů dětí, považovali soudci za legitimní. Zbývala otázka proporcionality přijatého řešení.

V závěru Soud shledal, že byly porušeny čl. 14 a čl. 8 Úmluvy. Při určité míře zjednodušení se opíral zejména o potřebu velmi pádného odůvodnění

⁵⁶ K tomu blíže odstavce 8. a 9. stanoviska soudců Rozakise, Spielmana a Jebense, které je přílohou rozsudku *Schalk a Kopf*

⁵⁷ *Vallianatos a další proti Řecku*, č. 29381/09 a 32684/09, rozsudek ze dne 7. listopadu 2013, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

⁵⁸ Blíže viz shrnující odstavec 80. rozsudku *Vallianatos a další*

⁵⁹ Odstavec 81. rozsudku *Vallianatos a další*

⁶⁰ Odstavec 81. rozsudku *Vallianatos a další*

rozdílného zacházení a unesení důkazního břemene vládou, pokud jde o vyloučení párů stejného pohlaví z uzavření civilního svazku. Řecká vláda nebyla s to takové odůvodnění poskytnout. Došlo totiž k zavedení určité alternativy, kdy heterosexuální páry již před přijetím předmětného zákona o civilních svazcích měly k dispozici dva instituty (manželství a partnerství de facto), zatímco pro páry stejného pohlaví by rozšíření aplikovatelnosti zákona znamenalo jedinou možnost, jak svůj vztah legalizovat⁶¹.

Při hodnocení obou výše zmíněných rozsudků chápu určitou zdrženlivost soudců ESLP, pokud se jedná o manželství osob stejného pohlaví. Manželství je institutem, který odráží historickou zkušenost a projevují se v něm i postoje náboženské. Představitelé jednotlivých zemí jsou těmi nejpovolanějšími k tomu, aby zhodnotili společenské klima a provedli případné legislativní kroky, a ESLP opakovaně zdůrazňuje, že není další soudní instancí a státy mají prostor pro vlastní uvážení.

Registrované partnerství pro mne na druhou stranu představuje rozumný kompromis mezi ostrými názorovými protipóly, který nijak neovlivňuje či neoslabuje dosavadní pojetí manželství. Jedná se o samostatný institut, byť by měl určité shodné rysy s manželstvím. Vyjadřuje respekt k plnohodnotnosti stabilních vztahů bez ohledu na pohlaví osob a tím naplňuje požadavek rovnosti lidí, zakotvovaný v katalogích lidských práv.

Považuji ovšem za rozdílné situaci, kdy se legalizace partnerství pro osoby téhož pohlaví připravuje „na zelené louce“ přímo pro ně, a stav věci jako v případě *Vallianatos a další*, kde je rozdílné zacházení o poznání zřetelnější a žádost o nápravu lze snadněji argumentačně podložit. Řecký přístup shledávám poněkud absurdním a souhlasím s rozhodnutím Soudu. Argumenty řecké vlády jsou pro mne nepřesvědčivé - jak by např. „volnější“ alternativa manželství mohla posílit manželství samé?

2.4 Osvojení (adopce)

Institut adopce představuje dle čl. 20 Úmluvy o právech dítěte jedno z řešení krajních případů, kdy dítě přijde o své rodinné prostředí nebo je v jeho vlastním zájmu, aby v takovém prostředí nadále nezůstávalo. Podle povahy adopce dochází ke zpretrhání vazeb s původní rodinou a jejich nahrazení vazbami

⁶¹ Odstavec 90. rozsudku *Vallianatos a další*

novými. Dítě se dostává do stejného postavení, jako by bylo biologickým potomkem svých adoptivních rodičů, a vzniká rodinný poměr.

Adopce lze rozdělit do tří kategorií. Může se jednat o adopci jednotlivcem (tzv. individual adoption), společnou adopci dvěma osobami (tzv. joint adoption) a adopci biologického potomka svého partnera (tzv. second-parent adoption). Situace v jednotlivých evropských státech se ve vztahu ke kategoriím adopcí, povoleným homosexuálním osobám a párům, opět značně liší.

Jako první rozhodnutí ESLP uvedu rozsudek ve věci *Fretté proti Francii*⁶². Stěžovatel v daném případě tvrdil, že rozhodnutí o odmítnutí jeho žádosti o povolení adopce zasáhlo do jeho soukromého a rodinného života v rozporu s čl. 8 Úmluvy a bylo založeno výlučně na předsudcích, vztahujících se k jeho sexuální orientaci.

Pan Fretté podal žádost o povolení adopce jako jednatel, přičemž již během řízení sdělil, že je homosexuál. Rozhodnutí o zamítnutí jeho žádosti bylo odůvodněno absencí mateřského vzoru, který nemohl nabídnout, a nedostatečnou představou o praktických důsledcích svěřením dítěte. Na základě následné žaloby se domohl zrušení původního rozhodnutí i rozhodnutí o odvolání správním soudem, protože postrádají náležité odůvodnění, avšak tento rozsudek byl po vyhovění odvolání, podanému správním orgánem, zrušen francouzskou Státní radou.

Soudci ESLP nejprve zkoumali, zda došlo k tvrzenému porušení čl. 8 a 14 Úmluvy. Důraz kladli na to, že „*Úmluva negarantuje právo na adopci jako takové*“ a že ustanovení o právu na respektování rodinného života „*nechrání pouhou touhu založit rodinu*“⁶³. Posléze se zabývali tím, jestli sexuální orientace stěžovatele byla rozhodujícím faktorem pro konečné rozhodnutí, přičemž francouzské orgány uváděly jako důvod „*styl života, který si [stěžovatel] vybral*“⁶⁴.

Došlo opět k využití v judikatuře pevně zakořeněného testu. V první řadě soudci dovodili, že oním faktorem číslo jedna, který v největší míře ovlivnil rozhodnutí správních orgánů i Státní rady, byla stěžovatelova homosexualita. Cíl, spočívající v ochraně zdraví a práv dětí, byl dle soudců legitimní.

Kvůli nízké míře shody na úrovni členských států Rady Evropy přiznal Soud státům samým vysokou míru uvážení, ovšem za předpokladu, že nedojde

⁶² *Fretté proti Francii*, č. 36515/97, rozsudek ze dne 26. února 2002, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

⁶³ Odstavec 32. rozsudku *Fretté*

⁶⁴ Viz odstavec 32. rozsudku *Fretté*

k porušení čl. 14 Úmluvy. Vycházejíce z tvrzení francouzské vlády, ve kterém se odvolává zejména na ochranu nejlepších zájmů dítěte a rozpolcenost vědecké veřejnosti s ohledem na možné důsledky adopce homosexuálně orientovanou osobou (osobami), soudci tomuto tvrzení přisvědčili a prohlásili (znovu těsnou většinou čtyři ku třem), že čl. 14 Úmluvy nebyl porušen.

Tři soudci, kteří byli přehlasováni při rozhodování o (ne)porušení čl. 14 Úmluvy, připojili k rozsudku své odlišné stanovisko. Opírali se v něm především o judikaturou dovozený princip, podle něž v případě, kdy stát jde dobrovolně nad požadovaný standard ochrany předjímaný Úmluvou, je třeba poskytovat ochranu i takovýmto garantovaným právům a svobodám⁶⁵. Na základě toho pak dospěli k závěru, že zakotvením možnosti jednotlivců žádat o adopci Francie nastolila právě takový stav, a tudíž *„je povinna zavést takový systém, kdy nebude docházet k neoprávněné diskriminaci mezi jednotlivci na základě důvodů, vyjmenovaných v čl. 14 Úmluvy“*⁶⁶. Tím, že byla žádost stěžovatele odmítnuta toliko na základě jeho sexuální orientace (kterou on nijak neskrýval) a nebyl zde doložen další pádný důvod pro negativní rozhodnutí, dle této skupiny soudců došlo k porušení čl. 14 Úmluvy.

Přestože neznám celý správní a soudní spis, který se k dané věci v domovském státě stěžovatele vedl, i z útržků uvedených v rozhodnutí ESLP se v tomto případě přikláním k názoru vyjádřenému oponentními soudci.

Oproti otázce (ne)zavedení manželství osob stejného pohlaví či jiné právní formy uznání homosexuálních vztahů zde nejde toliko o dvě osoby, které mohou svobodně rozhodovat o svém životě. Do hry ve všech adopčních jednáních vstupuje třetí faktor: zájem dítěte, který musí být vždy prvořadý (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte).

Jakmile Francie umožnila adopci jednotlivcem, není přípustné, aby samotná sexuální orientace postačovala jako jediný a dostatečný důvod k odmítnutí žádosti o povolení adopce. Pokud tudíž ostatní vlastnosti stěžovatele ukazovaly na to, že má případnému svěřenému dítěti co nabídnout, mělo být z mého pohledu rozhodnuto v jeho prospěch, aby princip rovnosti mezi potenciálními osvojiteli zůstal zachován.

Francouzská vláda (a po ní rovněž ESLP) se dále odvolávaly na nedostatek konsensu v řadách vědecké veřejnosti ve vztahu k dopadům výchovy

⁶⁵ Blíže viz šestý a sedmý odstavec stanoviska soudců Bratzy a Fuhrmanna a soudkyně Tulkens, které je přílohou rozsudku *Fretté*

⁶⁶ Devátý odstavec stanoviska soudců Bratzy a Fuhrmanna a soudkyně Tulkens

osobami homosexuálně orientovanými na vývoj dítěte. Zdůrazňuji, že neprosazují jakékoli „pokusy na dětech“, avšak pokud mezi vědci výrazně nepřevažuje názor o škodlivosti takové výchovy, raději bych se přiklonila k závěru, že v zájmu dítěte je zejména být vychováváno s láskou a v harmonii, přičemž žádná sexuální orientace neposkytuje lepší či horší záruku takové výchovy.

Jiným příkladem z judikatury ESLP je rozhodnutí ve věci *E. B. proti Francii*⁶⁷. Stěžovatelkou zde - stejně jako u pana Fretté v předchozím případě - byla namítána diskriminace na základě sexuální orientace a zásah do jejího práva na respektování soukromého života při rozhodování o žádosti o povolení adopce jednotlivcem. Její věc se dostala přes správní a soudní orgány až před Státní radu a žádosti nebylo vyhověno. Toto rozhodnutí bylo odůvodněno především absencí otcovského, mužského vzoru (dále též první důvod) a tím, že stěžovatelka sice měla partnerku, avšak ta se ve věci adopce nijak neangažovala (dále též druhý důvod).

Francouzská vláda se ohradila proti tvrzení, že hlavním důvodem pro finální rozhodnutí byla sexuální orientace stěžovatelky. Nadto popřela diskriminační povahu nutnosti přítomného otcovského vzoru, neboť i v případě heterosexuálních žadatelek byla ustálena rozhodovací soudní praxe, vyžadující splnění tohoto požadavku. Druhý důvod odmítnutí žádosti ospravedlňovala zájmy dítěte, které mělo být umístěno v domácnosti, kde by se nevyhnutelně setkávalo i s partnerkou své potenciální adoptivní matky, avšak tato partnerka nebyla plně ztotožněna se stěžovatelčím úmyslem adoptovat dítě.

Soudci ESLP poukázali na několik odlišností oproti případu *Fretté* a zabývali se tudíž především dvěma důvody, které vedly ke konečnému rozhodnutí národních orgánů.

U prvního důvodu považovali za možné, že žádost stěžovatelky byla odmítnuta na základě její sexuální orientace, neboť vláda neposkytla statistické údaje o struktuře osob, jimž byla adopce povolena, které by mohly sloužit jako důkaz nediskriminace⁶⁸.

Ve vztahu ke druhému důvodu se Soud postavil proti argumentům stěžovatelky, podle nichž názor její partnerky je irelevantní, když chce adoptovat dítě jako jednotlivec. Určitou roli v životě dítěte totiž tato partnerka dozajista

⁶⁷ *E. B. proti Francii*, č. 43546/02, rozsudek ze dne 22. ledna 2008, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

⁶⁸ Viz odstavce 73. a 74. rozsudku *E. B. proti Francii*. Pozn.: proti nim však lze postavit vládní argument o ochraně osobních údajů v odstavci 63. téhož rozsudku.

bude hrát a je třeba zajistit respektování nejlepších zájmů dítěte. V tomto bodě soudci ESLP neshledali nic, co by vedlo k závěru o diskriminaci na základě sexuální orientace.

V následující pasáži rozsudku byla řešena otázka propojenosti důvodů k odmítnutí žádosti jako celku a z toho vycházející možnosti „kontaminace“ celého rozhodnutí nelegitimitou jednoho z důvodů⁶⁹. S poukazem na časté odkazy na „životní styl“ - a tím implicitně i na homosexualitu stěžovatelky - a na absenci otcovského vzoru v různých fázích řízení Soud uzavřel, že „její sexuální orientace byla soustavně středem úvah, týkajících se jí, a byla všudypřítomná v každém stádiu správního a soudního řízení“⁷⁰. Bylo s ní tudíž zacházeno rozdílně a došlo u ní k diskriminaci v rozporu s čl. 14 a 8 Úmluvy.

K rozsudku bylo připojeno hned několik samostatných stanovisek soudců. Na následujících řádcích vyberu několik argumentů, uváděných v těchto stanoviscích, které směřují k opačnému závěru stran porušení ustanovení Úmluvy a týkají se věcné stránky případu.

Soudce Costa znovu zopakoval dva důvody, které vedly k odmítnutí žádosti stěžovatelky. Vzhledem k tomu, že francouzské právo umožňuje adopci jednotlivcem, považoval první důvod za protiprávní, avšak zároveň uvedl, že není dobře možné určit, zda rozhodnutí bylo diskriminační, neboť bez ohledu na sexuální orientaci žadatele mohl správní orgán rozhodnout pro nedostatek vzoru opačného pohlaví negativně.⁷¹ Zdůraznil rovněž pádnost druhého z důvodů. Rozhodnutí, ke kterému by se býval přiklonil, by bylo takové, v němž by odmítnutí žádosti pouze na základě sexuální orientace žadatele bylo označeno za diskriminační, avšak v tomto konkrétním případě by stížnosti nebylo vyhověno, protože sexuální orientace nebyla důvodem odmítnutí⁷².

Soudce Loucaides označil první důvod odmítnutí žádosti za „neslučitelný s účinným právem jednotlivců žádat o povolení adopce“⁷³ a měl tudíž být dle jeho názoru odmítnut jako nepoužitelný. Dále se tento soudce postavil proti „kontaminační“ teorii, když zdůraznil, že každý z důvodů byl samostatný a autonomní⁷⁴. Konečně byl toho názoru, že pokud jde o nejlepší zájmy dítěte,

⁶⁹ Odstavec 80. rozsudku *E. B. proti Francii*

⁷⁰ Odstavec 88. rozsudku *E. B. proti Francii*

⁷¹ Odstavec 5. stanoviska soudce Costy, ke kterému se připojili soudci Türmen a Ugrekhelidze a soudkyně Jočiené a které je přílohou rozsudku *E. B. proti Francii*

⁷² Odstavec 8. stanoviska soudce Costy

⁷³ Třetí odstavec stanoviska soudce Loucaidese, které je přílohou rozsudku *E. B. proti Francii*

⁷⁴ Pátý odstavec stanoviska soudce Loucaidese

v konkrétním případě mohly být brány v úvahu sexuální orientace žadatelky a možné negativní dopady uspořádání jejího života s partnerkou, kdy by dítě bylo svědkem projevování jejich erotického vztahu a mohlo by být pokříváno jeho vnímání rodinného modelu⁷⁵. Na tomto základě shledal rozhodnutí o odmítnutí žádosti odůvodněným a proporcionálním.

Soudkyně Mularoni vyjádřila pochybnosti, zda první důvod odmítnutí žádosti je v souladu s čl. 14 Úmluvy, a také upozornila na možné riziko neúčinnosti úpravy žádosti o adopci jednotlivcem v případě vyžadování vzoru opačného pohlaví⁷⁶. Zvláštní pozornost pak upřela k druhému důvodu odmítnutí žádosti. Zdůraznila nutnost poskytnutí dostatečných záruk s ohledem na nejlepší zájmy dítěte a shledala, že správní orgán má usilovat o to, aby v případě třetí osoby žijící v domácnosti (jako je zde partnerka stěžovatelky) bylo rovněž zaručeno poskytnutí vhodného domova. Francouzské orgány však opakovaně uváděly, že tomu tak v tomto případě není právě z důvodu postoje stěžovatelčiny partnerky.⁷⁷ Soudkyně odmítla „kontaminační“ teorii a považovala druhý důvod za postačující k odmítnutí žádosti a vylučující porušení článků Úmluvy.

Ačkoli kvitují rozhodnutí o tom, že sexuální orientace sama o sobě nepostačuje k odůvodnění zamítnutí žádosti o adopci, stejně jako v předchozím případě se i zde kloním k závěru soudců, hlasujících proti finálnímu rozhodnutí o diskriminaci v rozporu s čl. 14 a 8 Úmluvy (zejména soudce Costy). Stejně jako oni totiž nepovažují sexuální orientaci za klíčový důvod rozhodnutí vnitrostátních orgánů.

Markantním rozdílem oproti rozhodnutí ve věci *Fretté* je přítomnost další osoby v domácnosti stěžovatelky, s níž by potenciálně adoptované dítě chtě nechtě přicházelo do kontaktu. V takovém případě se mi v zájmu dítěte jeví legitimním, aby příslušné orgány hodnotily i postoje druhé osoby z páru, byť o povolení adopce žádá jen jedna z nich. Totožný závěr lze dovodit z požadavků na šetření situace osvojitele dle čl. 9 Evropské úmluvy o osvojení dětí. Sexuální orientace žadatele pro mne v tomto ohledu nehraje žádnou roli.

Jestliže je zde tedy taková třetí osoba, která přinejmenším neprojevuje zájem na adopci a následné péči o dítě, rozhodly dle mého názoru francouzské orgány správně, když žádost stěžovatelky odmítly.

⁷⁵ Jedenáctý a dvanáctý odstavec stanoviska soudce Loucaidese

⁷⁶ Třináctý odstavec stanoviska soudkyně Mularoni, které je přílohou rozsudku *E. B. proti Francii*

⁷⁷ Čtrnáctý až šestnáctý odstavec stanoviska soudkyně Mularoni

Mimo otázku adopce jednotlivcem ESLP řešil rovněž stížnosti, týkající se adopce druhým rodičem (partnerem). Příkladem takové stížnosti je věc *Gas a Dubois proti Francii*⁷⁸. Stížnost francouzské dvojice byla postavena na namítání diskriminace na základě sexuální orientace, spočívající v tom, že páry stejného pohlaví nemají jakoukoli právní možnost adopce druhým rodičem, již mají páry heterosexuální, a to v rozporu s čl. 14 a 8 Úmluvy.

Obě stěžovatelky spolu po delší dobu trvale žily. Druhá z nich porodila po umělém oplodnění dceru, jejímž otcem byl anonymní dárcce. Po čase spolu ženy uzavřely občanský pakt solidarity a první ze stěžovatelek následně podala žádost o schválení adopce dcery své partnerky. Žádost byla příslušným orgánem odmítnuta s tím, že by opačný postup byl v rozporu s úmyslem žadatelky a s nejlepšími zájmy dítěte, protože rodičovská odpovědnost by přešla na žadatelku a biologická matka dívky by přišla o svá práva ve vztahu k dítěti. Podaným opravným prostředkům nebylo vyhověno.

V rozsudku bylo uvedeno, že francouzské právo rozeznává plnou adopci (v anglickém znění „full adoption“) a prostou adopci (v anglickém znění „simple adoption“)⁷⁹. V případě stěžovatelek se jednalo o prostou adopci nezletilého dítěte, která by podle práva skutečně vedla k odnětí rodičovské odpovědnosti a jejímu přenesení na adoptivního rodiče. K těmto důsledkům podle zákona nedocházelo jedině u prosté adopce dítěte jednoho z manželů druhým manželem, kdy rodičovská odpovědnost byla sdílená.

Z toho důvodu stěžovatelky namítaly, že jako pár stejného pohlaví byly podrobeny rozdílnému diskriminačnímu zacházení oproti manželským párům i heterosexuálním párům, které dosud nebyly oddány (protože ty se mohly vzít a tím překážku adopce odstranit).

Soudci nejprve srovnávali situaci stěžovatelek a manželských párů. Protože manželství s sebou nese zvláštní sociální, právní a osobní důsledky, shledali, že „*pro účely adopce druhým rodičem nelze o právní situaci žadatelek říci, že je srovnatelná s [právní situací] manželských párů*“⁸⁰.

Stejně věc posoudili i při komparaci s neoddanými heterosexuálními páry. Tyto mají stejně jako stěžovatelky možnost uzavřít občanský pakt solidarity anebo možnost soužití (kohabitace). Ani zde nedochází k diskriminačnímu zacházení na

⁷⁸ *Gas a Dubois proti Francii*, č. 25951/07, rozsudek ze dne 15. března 2012, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

⁷⁹ K rozdílu mezi nimi viz odstavec 18. a 19. rozsudku *Gas a Dubois*

⁸⁰ Odstavec 68. rozsudku *Gas a Dubois*

základě sexuální orientace, neboť žádost jakéhokoli páru, který uzavřel občanský pakt solidarity, o prostou adopci by byla odmítnuta.⁸¹

I když rozhodnutí o neporušení čl. 14 a 8 Úmluvy bylo dosaženo většinou šesti hlasů ku jednomu, v příložených stanoviscích lze vyznívat, že i soudci hlasující v souladu s většinou pokládali některé aspekty francouzské právní konstrukce přinejmenším za vratké.

Soudce Costa upozornil na to, že lze stěží vyslovit závěr o diskriminaci na základě pohlaví, resp. sexuální orientace, když by se ve stejné situaci ocitli i muž a žena, kteří by nebyli oddáni. Uzavřel, že je to národní zákonodárce, kdo je nejlépe nadán rozhodovat o těchto otázkách, a že judikatura ESLP by měla zůstat konzistentní. Přesto vzhledem k modelu konstrukce předmětného článku občanského zákoníku vyzval francouzského zákonodárce, aby věc opětovně posoudil⁸².

Odlíšné stanovisko zaujal soudce Villiger, podle nějž se rozsudek zabývá situací dospělých stěžovatelek a při tom nebere v potaz nejlepší zájmy dítěte⁸³. Diskriminace podle něj spočívala v nerovném zacházení s dětmi podle toho, v jakém páru žily relevantní dospělé osoby, což je situace, kterou samotné dítě nemůže nijak ovlivnit a nemůže na ní být bito⁸⁴.

V tomto rozhodnutí ESLP nacházím určitou míru přesvědčivosti v obou předkládaných řešeních. Opět se projevil zdrženlivý přístup Soudu v oblasti homosexuálních manželství a povinností států, když ESLP není další soudní instancí a ponechává prostor pro uvážení států. Na druhé straně musím přitakat soudci Villigerovi, který zdůraznil primát zájmů dítěte a (v souladu s čl. 2 Úmluvy o právech dítěte) nepřípustnost diskriminace dítěte z důvodu sexuální orientace jeho biologického a - dá-li se to tak říci - druhého faktického rodiče. Posledně zmiňované argumenty by u mě převážily, a proto bych apelovala na stát, aby zvážil změnu své legislativy.

V odlišné situaci se nacházeli stěžovatelé v případě *X a další proti Rakousku*⁸⁵, přestože i zde byla namítána diskriminace oproti párům různého

⁸¹ Odstavec 69. rozsudku *Gas a Dubois*

⁸² Jedenáctý odstavec stanoviska soudce Costy, které je přílohou rozsudku *Gas a Dubois*. Pozn.: obdobná výzva se objevuje i ve stanovisku soudce Spielmanna, ke kterému se připojila soudkyně Berro-Lefevre a jež je přílohou téhož rozsudku.

⁸³ Druhý odstavec stanoviska soudce Villigera, které je přílohou rozsudku *Gas a Dubois*

⁸⁴ Čtvrtý a sedmý odstavec stanoviska soudce Villigera

⁸⁵ *X a další proti Rakousku*, č. 19010/07, rozsudek ze dne 19. února 2013, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

pohlaví v rozporu s čl. 14 a čl. 8 Úmluvy z toho důvodu, že stejnopohlavním párům právní úprava neumožňovala adopci druhým rodičem (partnerem).

Stěžovateli zde byli dvě ženy, žijící ve stabilním vztahu, a biologický syn jedné z nich, o něhož se společně staraly od pěti let jeho věku. Chlapec se narodil mimo manželství a jeho otec uznal otcovství, s chlapcem se stýkal a platil na něj výživné. Stěžovatelé se národní cestou snažili dosáhnout toho, aby ta z žen, jež není biologickou matkou, mohla hoča adoptovat i přes otcův nesouhlas⁸⁶.

Stěžovatelky označily za zásadní rozdíl oproti případu *Gas a Dubois* fakt, že rakouské právo umožňuje adopci druhým rodičem párům rozdílného pohlaví bez ohledu na to, zda jsou oddány. Proto se cítily diskriminovány právě v porovnání s nesezdanými heterosexuálními páry.⁸⁷ Vláda se naproti tomu spoléhala - jako na odlišující faktor oproti případu *Gas a Dubois* - na přítomnost otce dítěte a argumentovala nejlepšími zájmy dítěte, nepřetrháním vazeb s biologickým rodičem a nutností souhlasu toho rodiče, který měl být adoptací připraven o svá rodičovská práva⁸⁸.

Na základě předcházející judikatury soudci ESLP potvrdili, že životní situace tří stěžovatelů spadá pod pojem rodinného života. Následně posuzovali situaci stěžovatelek a situaci manželských párů a stejně jako v rozhodnutí *Gas a Dubois* vyslovili jejich nesrovnatelnost.

Z hlediska srovnatelnosti situace stěžovatelek a neoddaných dvojic rozdílného pohlaví byl výsledek kladný a soudci tudíž zkoumali, zda došlo k rozdílnému zacházení na základě sexuální orientace stěžovatelek.

Z rakouské právní úpravy se podávalo, že ať už by podmínky byly jakékoli (včetně toho, že by otec souhlas udělil), stěžovatelka nemohla adoptovat syna své partnerky, protože osvojitel vždy nahrazuje toho rodiče, jehož pohlaví je shodné s osvojitelovým⁸⁹.

Rakouská vláda na daném postupu neshledala nic diskriminačního, o jejích argumentech však Soud nebyl zcela přesvědčen. Na základě rozhodnutí rakouských soudů došel k závěru, že „*právní nemožnost adoptace požadované stěžovateli byla neustále středem úvah domácích soudů*“⁹⁰ a že vnitrostátní soudy právě kvůli této právní nemožnosti případ řádně neprošetřily, což by v případě

⁸⁶ Zdlouhavou snahu o vyřešení věci na rakouské úrovni popisují odstavce 12. a násl. rozsudku *X a další proti Rakousku*.

⁸⁷ Odstavec 64. rozsudku *X a další proti Rakousku*

⁸⁸ Odstavec 70. a 73. rozsudku *X a další proti Rakousku*

⁸⁹ Viz odstavce 114. až 116. rozsudku *X a další proti Rakousku*

⁹⁰ Odstavec 123. rozsudku *X a další proti Rakousku*

párů rozdílného pohlaví nepřicházelo v úvahu. Bylo tedy deklarováno rozdílné zacházení na základě sexuální orientace.

Soudci následně přistoupili ke zjišťování, zda rozdílné zacházení mělo legitimní cíl a bylo proporcionální. Podle rakouských soudů i vlády byla cílem ochrana tradiční rodiny se dvěma rodiči opačného pohlaví. Soud na tuto argumentaci přistoupil.

Na druhou stranu však neoznačil přijaté řešení, tj. absolutní zákaz adopce potomka partnerem stejného pohlaví, za proporcionální, když vláda neposkytla pádné důvody pro takovou situaci: de facto zde existoval rodinný život stěžovatelů hodný ochrany a vláda nepředložila důkazy, že by výchova dítěte stejnopohlavním párem byla v rozporu s jeho nejlepšími zájmy, a rovněž si částečně protiřečila.⁹¹ Výsledkem tudíž bylo rozhodnutí o porušení čl. 14 a 8 Úmluvy většinou deseti hlasů ku sedmi.

Sedm soudců, hlasujících proti tomuto výroku, připojilo k rozsudku své obsáhlé odlišné stanovisko. Lze shrnout, že nesouhlasili (a) s příliš abstraktním přístupem Soudu ve vztahu k zákonným ustanovením, (b) s diskriminační povahou předmětného ustanovení zákona (adopce nemůže být osobě nikdy povolena, pokud trvají vazby mezi rodičem shodného pohlaví a dítětem a pokud takový biologický rodič nevysloví svůj souhlas), (c) s opomíjením chlapcova otce a jeho práv, (d) s nepřihlédnutím k nejlepším zájmům chlapce (rodinu, otce a matku, přeci má) a (e) s tím, že vláda měla předložit důkazy o nepříznivém vlivu výchovy dítěte dvěma osobami shodného pohlaví⁹², a měli i další výtky stran přístupu většiny k posuzování předmětné otázky, zejména v komparativním a mezinárodněprávním slova smyslu.

Skutkový stav v této věci skutečně nepovažuji za srovnatelný s případem *Gas a Dubois*, protože zde fakticky je otec dítěte (na rozdíl od umělého oplodnění spermatem anonymního dárce) a právní úpravy Francie a Rakouska se v otázce adopce druhým rodičem (partnerem) liší. Souhlasím se závěrem Soudu o srovnatelnosti situací heterosexuálních a homosexuálních nesezdaných párů.

Opakuji znovu, že ve všech adopčních věcech má prioritu nejlepší zájem dítěte. Na druhou stranu jsou v dokumentech chránících práva dětí rovněž zohledňována práva rodičů nebýt od svých dětí odloučeni, resp. o svá práva vůči dětem nebýt připraveni (např. čl. 3 odst. 2 a čl. 9 Úmluvy o právech dítěte). Stojí

⁹¹ Viz odstavec 146. rozsudku *X a další proti Rakousku*

⁹² Viz odstavce 4. až 8. stanoviska soudců Casadevall, Kovlera, Šikuty, De Gaetana a Sicilianose a soudkyň Ziemele a Jočiené, které je přílohou rozsudku *X a další proti Rakousku*

zde proti sobě dva zájmy hodné ochrany: zájem na zachování rodičovských vazeb otce se synem a zájem tříčlenné „rodinné jednotky“, v níž se o chlapce dlouhodobě starají dvě „matky“. Vzhledem k reálné situaci, ve které se hoch nachází, považuji oba zájmy za stejně hodnotné, a proto v souladu s menšinou soudců zdůrazňuji, že většina nevěnovala zásadnější prostor postavení chlapcova otce.

Ve výsledku bych rozhodla tak, že byl skutečně sledován legitimní cíl, ochrana „tradiční“ rodiny (nebo - dle mého lépe formulováno - ochrana práv druhého rodiče). I přes to bych však prosazovala, aby se obecným pravidlem při rozhodování soudů o adopci druhým rodičem (partnerem) stalo posuzování konkrétních okolností každého případu zvláště bez ohledu na pohlaví potenciálního osvojitele, a proto se mi absolutní zákaz adopcí jeví jako neproporcionální.

V této kapitole jsem pojednala o rovnosti v právech i v důstojnosti, která je základním předpokladem fungování naší společnosti. Vyjmenovala jsem vybrané mezinárodní i tuzemské prameny ochrany lidských práv a psala jsem o právu na rovné zacházení, právu na ochranu soukromého a rodinného života a právu na ochranu rodiny v obecném pojetí. Následně jsem navázala rozborem vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, při němž jsem obecné poznatky rozvinula ve vztahu ke konkrétním projednávaným případům. Z daných rozhodnutí se podává následující: (i) pod pojem soukromého života spadá sexuální život a sexuální orientace; (ii) stabilní homosexuální vztah lze podřadit pod pojem rodinného života; (iii) stanovení různých věkových hranic pro legální pohlavní styk homosexuálů a heterosexuálů, zavedení alternativy manželství za současného vyloučení stejnopohlavních párů a odmítnutí žádosti o adopci jednotlivcem jen z důvodu jeho homosexuality jsou diskriminační; (iv) odmítnutí adopce partnerem biologického rodiče může být diskriminační, existuje-li zde srovnatelnost situací párů; (v) rozhodnutí o (ne)povolení homosexuálních manželství leží na jednotlivých státech a jejich představitelích.

V následující kapitole chci nabídnout reakci na úpravu svazků osob stejného pohlaví v České republice a na cestu, která k této úpravě vedla. Za tímto účelem hodlám analyzovat argumenty pro i proti úpravě stejnopohlavních svazků, včetně jejich posouzení z hlediska lidskoprávního, a zároveň si připravit půdu pro srovnání tuzemského a britského pojetí v rámci kapitoly čtvrté díky shrnutí

účinného znění relevantních zákonů. Kapitulu třetí i čtvrtou pak využiji k tomu, abych mohla v závěru diplomové práce předložit návrhy de lege ferenda, které by reflektovaly stupeň ochrany lidských práv homosexuálně orientovaných lidí, jenž považuji za žádoucí.

3 Registrované partnerství a zákon č. 115/2006 Sb.

Dne 15. března 2006 byl s konečnou platností, po přehlasování prezidentského veta Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR, schválen zákon o registrovaném partnerství (č. 115/2006 Sb., dále též ZRP), účinný od 1. července téhož roku. Jednalo se o v pořadí již pátý návrh, směřující k zavedení institutu, jímž by byly právně uznány vztahy osob stejného pohlaví v naší zemi.

Mým hlavním záměrem v této kapitole není porovnávat jednotlivé návrhy z hlediska jejich znění. Chci se naproti tomu zabývat diskusemi v komorách Parlamentu ČR, vznášenými argumenty pro i proti a v případě přijatého zákona č. 115/2006 Sb. rovněž jeho aktuálním textem, formalitami a důsledky s registrovaným partnerstvím spojenými.

3.1 Pokusy o zavedení registrovaného partnerství

První snahy o zakotvení institutu registrovaného partnerství se datují již do poloviny devadesátých let minulého století. Hlavní rozhodování o návrzích zákonů leželo na Poslanecké sněmovně, neboť až do Senátu Parlamentu ČR se žádný z návrhů (až na ten poslední, úspěšný) nedostal.

Ve všech poslaneckých debatách lze vysledovat určité opakující se (obecné) argumenty, jimiž své přesvědčení hájili příznivci a odpůrci navrhovaných právních úprav svazků osob téhož pohlaví. Je možno tvrdit, že vzhledem k povaze tématu se diskuse často uchylovaly spíše ke konfrontování postojů a vnitřních přesvědčení řečníků a čistě emocionálně neutrálních promluv bylo poskrovnu.

Podporovatelé daných návrhů nejčastěji (a) odkazovali na dosavadní vědecké poznání, které ukazuje nemožnost volby sexuální orientace, (b) volali po toleranci, respektu a rovnoprávnosti, (c) odmítali ohrožení statusu rodiny a manželství.

Odpůrci naproti tomu (a) poukazovali na ohrožení tradiční rodiny, institutu manželství a řádné výchovy dětí, (b) upozorňovali na možnost partnerů upravit si vzájemné poměry dle platného práva (smluvně, plnými mocemi apod.), (c)

přikláněli se - pokud by zákon přeci jen měl být přijat - k postavení svazků osob stejného pohlaví na roveň poměru mezi druhem a družkou.

Předkládané návrhy zákonů se lišily označením svazku, mechanismem jeho uzavření, právními následky s ním spojenými (a tím, do jaké míry jsou tyto následky shodné s manželstvím), způsoby jeho skončení či úpravou poměrů ve vztahu k dětem.

Poslanecká sněmovna projednávala celkem pět návrhů, z toho se čtyřikrát jednalo o poslaneckou iniciativu (v letech 1997, 1999, 2004 a 2005) a jeden návrh byl předložen vládou (roku 2001). Schválen byl až nejmladší z nich.

Debaty v Poslanecké sněmovně byly často vyostřené, zaznívaly i velmi negativně až homofobně zabarvené výstupy některých poslanců. Celkové ladění politické diskuse lze demonstrovat na jednání o přijetí posledního návrhu, které nastíním v následující podkapitole.⁹³

3.2 Přijetí zákona č. 115/2006 Sb.

Návrh, který se měl později stát zákonem č. 115/2006 Sb., byl Poslanecké sněmovně předložen skupinou jedenácti poslanců. Byl rozeslán jako sněmovní tisk 969/0⁹⁴.

První čtení návrhu zákona se konalo 24. června 2005⁹⁵. Vzhledem k tomu, že přijetí zákona bylo projednáváno už poněkolikáté a nedlouho po předchozím návrhu (u něhož o neschválení ve třetím čtení rozhodl jediný hlas), představovalo první čtení, resp. celé sněmovní rozhodování, opět spíše ideový střet mezi konzervativním a liberálním smýšlením a dle slov vlastních poslanců omílání argumentů, které již byly několikrát vyřčeny.

Konzervativní přístup se projevil např. setrváváním na soukromoprávní úpravě vztahů mezi partnery jako dostačující a na tom, že „*tento zákon relativizuje hodnotu rodiny*“ (C. Svoboda a obdobně V. Holář), nebo odmítáním, že by dlouhodobé partnerské svazky osob stejného a opačného pohlaví

⁹³ Atmosféru diskusí o všech návrzích zdařile ilustruje WINTR, Jan. Parlamentní projednávání návrhů zákona o registrovaném partnerství. In: SEIDL, Jan a kol. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od r. 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012, 429-459. ISBN 978-80-7294-585-6.

⁹⁴ Sněmovní tisk 969/0, část č. 1/2. Návrh zákona o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=969&ct1=0>

⁹⁵ Stenografický zápis 45. schůze, 24. června 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/045schuz/45-8.html>

vykazovaly tytéž znaky a funkce a že by návrh vedl k odstranění rozporů se zásadami svobody a rovnosti dle Listiny (V. Parkanová).

Liberální postoj vyjádřila zejména T. Fischerová, když akcentovala neškodnost návrhu pro většinovou společnost a „*možnost zbavit se určité ostrakizace*“, danou minoritně orientovaným lidem díky tomuto zákonu.

Druhé čtení připadlo na 8. prosince 2005⁹⁶. I zde se opakovaly argumenty pro i proti institutu registrovaného partnerství. Kupříkladu V. Votava se ve svém velmi střízlivém zhodnocení postavil za názor, že nový zákon by nijak neohrozil hodnotu tradiční rodiny, a proti odsudkům spočívajícím v nepřirozenosti registrovaného partnerství a homosexuality vůbec. Z. Jičínský zdůrazňoval společenský vývoj a změny hodnot a upozornil mj. též na přijetí zákona o registrovaném partnerství v Anglii (pozn. aut.: k tomu viz Civil Partnership Act 2004 v kapitole 4 této práce).

Naproti tomu T. Kvapil varoval: „*[r]egistrované partnerství je považováno za první krok na delší cestě*“. J. Karas kritizoval zákon mj. z toho důvodu, že zakládá neospravedlněná privilegia, jde proti zájmům společnosti jako celku, vytváří „*předpoklad pro homosexuální převýchovu společnosti*“ a staví děti do pozice obětí (dle zkušeností v jiných státech dalším požadavkem homosexuálů bude možnost vychovávat děti). Jako rizikovou pro děti označil navrhovanou úpravu i M. Benda a podal kvůli tomu pozměňovací návrh, jenž měl znemožnit svěření dítěte do péče osoby, která uzavřela registrované partnerství.

Z celé diskuse v rámci druhého čtení vyčnívá opakovaný návrh P. Plevy, směřující k zavedení registrovaného partnerství pro dvě osoby bez ohledu na to, zda jsou stejného nebo opačného pohlaví.

Dne 16. prosince 2005 byl ve třetím čtení⁹⁷ návrh Poslaneckou sněmovnou schválen v podobě, v jaké byl předložen, se změnami navrženými petičním výborem Poslanecké sněmovny.

J. Wintr za možné faktory, které ovlivnily příklonění se ke schválení návrhu, označil příznivě laděnou veřejnou a mediální diskusi i rostoucí trend

⁹⁶ Stenografický zápis 51. schůze, 8. prosince 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/051schuz/51-11.html>

⁹⁷ Stenografický zápis 51. schůze, 16. prosince 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/051schuz/51-16.html>

uzákonění registrovaných partnerství, příp. též manželství osob stejného pohlaví⁹⁸.

V Senátu byl návrh schválený Poslaneckou sněmovnou projednán 26. ledna 2006⁹⁹. V rámci daného jednání většina řečníků vyjádřila podporu tomuto návrhu zákona, část byla výlučně proti a objevily se i pozměňovací návrhy spočívající v možnosti registrovaného partnerství dle francouzského modelu, tj. pro páry opačného i stejného pohlaví.

Příznivci se odvolávali na toleranci, rovnocennost, ochranu lidské důstojnosti a mizivý dopad na stabilitu rodin. P. Fejfar podtrhl, že zákon nezakotvuje jenom práva, ale rovněž zavazuje osoby vstupující do partnerství k povinnostem. D. Filipiová zdůraznila otázku ochrany menšin a důsledné aplikace Listiny základních práv a svobod.

Argumenty odpůrců byly obdobné jako v Poslanecké sněmovně. J. Novotný upozornil na občanskoprávní alternativy řešení (obdobně J. Stodůlka) a varoval před možností „*nárůstu alternativních forem sexuality a homosexuality*“. Negativněji zabarvená byla promluva J. Stodůlky, který hovořil o promiskuitě homosexuálních osob (přestože nezpochybnil, že promiskuitní jsou i heterosexuálové), o jejich významném podílu ve statistikách nakažení virem HIV a o příklonu společnosti k „*heterofobii*“, vyjádřil velmi otažitý postoj ke konaným pride pochodům i k samotnému pojmenování „registrované“ partnerství a pozastavil se nad tím, že zákon „*de facto umožňuje dvojí partnerství*“ (pozn.: T. Fischerová toto ještě v rámci diskuse v Senátu vyvrátila s odkazem na § 4).

Myšlenku obdoby francouzského paktu solidarity prosazoval A. Jílek, neboť „*[z]ákon má být obecný, nemá být jen pro některé vybrané*“, a obdobně J. Kubera a R. Kolář.

V konečném hlasování byl však návrh v té podobě, v jaké byl postoupen Poslaneckou sněmovnou, také schválen. Prezident republiky Václav Klaus následně využil svého práva vrátit zákon Poslanecké sněmovně v souladu s čl. 50 odst. 1 Ústavy.

⁹⁸ WINTR, Jan. Parlamentní projednávání návrhů zákona o registrovaném partnerství. In: SEIDL, Jan a kol., op. cit., s. 454

⁹⁹ Stenozáznam z 1. dne 9. schůze. *Senát Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupný z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3340&T=203#st203>

Zdůvodňoval to mj. nutností podpory nadpoloviční většiny všech poslanců, protože se jedná o „zásadní zásah do právní úpravy mezilidských a dokonce partnerských a intimních vztahů lidí“¹⁰⁰.

Mezi další obecné důvody, pro které prezident zákon vrátil, patřily (a) možnost soukromoprávní úpravy vzájemných vztahů, (b) postavení tohoto institutu na roveň manželství (přičemž manželství a stabilní homosexuální partnerství nemohou dle prezidentova názoru plnit totožné funkce a mít tytéž znaky) a zároveň nad jiné partnerské vztahy, (c) chybějící vymezení účelu registrovaného partnerství, (d) relativizace vztahu státu k rodině a (e) neospravedlněné rozdílné zacházení oproti jiným mezilidským vztahům¹⁰¹.

Po vrácení zákona prezidentem tedy rozhodovala opět Poslanecká sněmovna, a sice 15. března 2006¹⁰². Řečníci v podstatě setrvali na svém. V. Parkanová varovala, že „[r]egistrované partnerství [...] otevírá Pandořinu skříňku nejrůznějších menšinových nároků, a proto je zcela mylné tvrzení, že jeho schválení se týká pouze homosexuální menšiny a že ostatním neškodí“.

Příznivec zákona V. Votava oponoval prezidentovu názoru ohledně nadbytečného zásahu státu do života lidí, když si to sami přáli a nikdo je k využití zákonné možnosti nenutí. J. Třešňák zdůraznil, že zákon nepřiznává žádná privilegia oproti heterosexuálům.

Po vícekrát opakovaném hlasování bylo dosaženo potřebné většiny 101 hlasů, zákon byl přijat a vyhlášen pod č. 115/2006 ve Sbírce zákonů.

3.3 Lidskoprávní rozbor poslaneckých argumentů

Z předchozích podkapitol je zřejmé, že mezi poslanci (a obdobně i mezi senátory v případě posledního návrhu) nepanovala shoda na některých rysech svazků osob stejného pohlaví jako obecného fenoménu, přičemž tato názorová pnutí nezřídka spadala do ranku lidských práv. Proto chci tuto podkapitolu

¹⁰⁰ KLAUS, Václav. Prohlášení prezidenta republiky Václava Klause na mimořádné tiskové konferenci k zákonu o registrovaném partnerství. In: MACH, Petr (ed.). *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006, 9-10. ISBN 80-86547-51-5, s. 9

¹⁰¹ KLAUS, Václav. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In: MACH, Petr (ed.). *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006, 11-15. ISBN 80-86547-51-5, s. 11-14

¹⁰² Stenografický zápis 54. schůze, 15. března 2006. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 5.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/054schuz/54-6.html>

věnovat rozboru vybraných argumentů z lidskoprávního hlediska nad rámec již vyřčeného v kapitole druhé.

3.3.1 Rovnost (rovnoprávnost), odstranění diskriminace a ochrana menšin

Na tyto tři argumenty se upínali předkladatelé návrhů i přívrženci zavedení institucionalizovaných svazků osob téhož pohlaví, zatímco odpůrci tvrdili, že homosexuálně orientované osoby žádné diskriminaci vystaveny nejsou a zavedení takových nových svazků by naopak mohlo samo vést k pozitivní diskriminaci a nabourání ustáleného řádu.

V souladu s čl. 6 Ústavy má většina při svém rozhodování dbát ochrany menšin. V tomto případě tedy mají být chráněna práva menšiny jinak sexuálně orientovaných lidí.

Bez ohledu na sexuální orientaci je třeba zajistit rovnost lidí v právech v souladu s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny a příslušnými články Úmluvy, jak jsem se jí zabývala ve druhé kapitole. Nejedná se o rovnost absolutní, nýbrž o rovnost v příležitostech, ledaže by se našel dostatek důvodů, které by činily situaci lidí homosexuálních a heterosexuálních nesrovnatelnou.

Jakýkoli právně legalizovaný svazek je dle mého mínění postaven na přítomnosti dvou lidí, kteří chtějí ukázat svoji vůli patřit k sobě, mít vzájemná práva a vzít na sebe povinnosti, to vše na základě jediného projevu vůle a pod záštitou státu. Tyto touhy nejsou u všech lidí stejně silné, avšak nelze paušálně říci, že by se u homosexuálů projevovaly v menší míře než u heterosexuálů.

Ve shodě s předkladateli a příznivci zavedení institutu registrovaného partnerství považují jak heterosexuální, tak homosexuální stabilní vztahy dvou osob za stejně hodnotné a plní tytéž znaky a funkce. Dnes je již možné se v této věci opírat o rozhodnutí ESLP v případě *Schalk a Kopf*.

Proto podporuji požadavky, aby dvojice lidí bez ohledu na svoji sexuální orientaci měly možnost volby. Tak jako si společně žijící muž a žena mohou zvolit mezi neinstitucionalizovaným vztahem a sňatkem, obdobný výběr musí být umožněn i dvěma mužům či dvěma ženám ve srovnatelné situaci. Jen tak lze naplnit požadavek rovnosti, odstranění diskriminace a ochrany menšin.

3.3.2 Ochrana tradiční rodiny a manželství

Argument tradiční rodinou a ohrožením stability manželství po zavedení jeho stejnopohlavní alternativy využívali odpůrci návrhů konzervativního

smýšlení, zatímco podporovatelé návrhů se tyto argumenty snažili vyvracet např. poukazováním na erozi rodiny i bez přičinění sexuálních menšin nebo též tím, o jak malou menšinu osob se vlastně jedná.

Pokud jde o ochranu rodiny v tradičním slova smyslu, Evropský soud pro lidská práva považuje za legitimní cíl takovou ochranu poskytovat. Jedná se ovšem o tak široký pojem, že přijímaná opatření musejí být proporcionální nejen ve vztahu mezi cílem a použitými prostředky, ale i ve smyslu vyloučení určitých osob z požívání některých práv jen na základě velmi vážných důvodů, jestliže by k rozlišování mělo dojít kvůli sexuální orientaci.¹⁰³

Na druhé straně ESLP zároveň akceptuje různé modely, které spadají pod pojem rodiny, jak jsem nastínila v části 2.1.3 (zejména jde o rozhodnutí *Marckx a Keegan*). Vznik rodiny rovněž není podmíněn manželstvím.

V otázce manželství mají státy dle judikatury ESLP široký prostor pro vlastní uvážení, protože manželství s sebou nese zvláštní společenskou hodnotu. Až do dnešních dnů nebyla stanovena povinnost uznat manželství osob stejného pohlaví, avšak počínaje rozsudkem *Schalk a Kopf* nelze taková manželství ani vyloučit. Každý zákonodárce rozhoduje sám za sebe a své voliče.

Vlastní postoj k danému tématu jsem již prezentovala v podkapitole 2.3 a setrvávám na tom, že alternativa manželství je minimem, které by mělo být respektováno, pokud chce stát dbát pravidel o rozhodování většiny s ohledem na zájmy menšin a o rovnosti lidí. Takový náhled lze podpořit i rozhodnutím ve věci *Vallianatos a další*.

Nadto bych chtěla poznamenat, že sdílím přesvědčení těch poslanců, kteří se stavěli proti relativizaci rodiny a manželství zavedením obdobného institutu pro dvojice stejného pohlaví. Může být mnoho důvodů, pro které rodina v dnešní době prochází krizí, ale homosexuální vztahy mezi ně dle mého názoru nepatří. Stejný přístup zaujímají i instituce Rady Evropy, když na předsudky o ohrožení tradiční rodiny přímočaře odpovídají: „Právní uznání stejnopohlavních párů nemá žádný vliv na to, zda heterosexuálové uzavírají manželství nebo mají děti.“¹⁰⁴

¹⁰³ *Karner proti Rakousku*, č. 40016/98, rozsudek ze dne 24. července 2003, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

¹⁰⁴ Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity: report by the Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Parliamentary Assembly. In: *Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity: Council of Europe standards* [online]. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011 [cit. 15.3.2015], 56-87. ISBN 978-92-871-6989-1. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_EN.pdf, s. 70

3.3.3 Ochrana dětí a rodičovství

Dalším argumentem oponujících byla potřeba ochrany dětí a jejich výchovy a ochrany a podpory rodičovství za situace, kdy návrhy v rozdílné míře povolovaly různé formy péče o děti.

Již několikrát jsem zdůraznila, že při veškerém rozhodování, týkajícím se dětí, včetně zákonodárné činnosti, musí být dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte ctěna jako nejvyšší priorita ochrana nejlepších zájmů dítěte. Dítě nesmí být diskriminováno na základě vlastních osobních charakteristik ani charakteristik svých rodičů či zákonných zástupců, jak jsou demonstrativně vyjmenované v čl. 2 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

Pokud jde o rodičovskou odpovědnost, ESLP judikoval již na konci roku 1999 ve věci *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku*¹⁰⁵, že při rozhodování o tom, kterému z rodičů tato odpovědnost připadne, nemohou soudy vycházet pouze z homosexuální orientace jednoho z nich, neboť v takovém případě by porušily ustanovení čl. 14 ve spojitosti s čl. 8 Úmluvy.

Obdobně podle čl. 9 Úmluvy o právech dítěte dítě nemá být odděleno od svých rodičů a pokud se tak přeci jen stane, má právo se s nimi stýkat, ledaže by to bylo rozporu s jeho vlastními zájmy.

Na těchto základech lze odmítnout argumenty odpůrců, kteří chtěli jít v rámci úpravy až tak daleko, že by osobám ve svazku s osobou téhož pohlaví neumožnili ani svěření vlastního dítěte do péče.

Jiná situace nastává v případě osvojení. V době rozhodování českých zákonodárců nebyla otázka osvojení homosexuálně orientovanou osobou Evropským soudem pro lidská práva doposud rozhodnuta ve prospěch stěžovatele. I přes to tvrdím, že navrhovaná i přijatá právní úprava, bránící osvojení dítěte za trvání registrovaného partnerství, ačkoli ji lze považovat za ústupek zvyšující šanci přijetí návrhu Poslaneckou sněmovnou¹⁰⁶, není plně v souladu se zásadou rovnosti a se zákazem diskriminace.

Tato svá tvrzení opírám o příslušná ustanovení Listiny a Úmluvy (včetně pozdější judikatury ESLP - viz podkapitolu 2.4) a dále o čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o osvojení dětí, který umožňuje, aby osvojitelem byla jediná osoba.

¹⁰⁵ *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku*, č. 33290/96, rozsudek ze dne 21. prosince 1999, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

¹⁰⁶ Dalo by se hovořit o realizaci Waaldijkova „zákona malé změny“ - viz BARŠOVÁ, Andrea. Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu? In: *Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia* 7. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 173-185. ISSN 1212-365X, s. 174-175.

Pokud tudíž může dítě osvojit jednotlivce, považovala bych za neodporující zákaz diskriminace takové řešení, dle kterého by tak mohl učinit bez ohledu na to, zda vstoupil do registrovaného partnerství. K témuž závěru, včetně upozornění na absurditu situace, kdy vlastní dítě může být svěřeno do péče registrovaného partnera a druhý partner o ně v takovém případě má povinnost pečovat, ale osvojovat nesmějí, dospívá i veřejná ochránkyně práv A. Šabatová¹⁰⁷.

V případech, kdy dítě v homoparentální rodině fakticky žije, lze též hovořit o nenaplnování nejlepších zájmů dítěte, když není nijak právně upraven vztah mezi dítětem a nebiologickým rodičem, který jako osoba v registrovaném partnerství nemůže dítě osvojit.

Dle mého názoru tudíž nejsou ospravedlněné argumenty, volající po kategorickém odmítnutí osvojení dítěte osobou, která žije v trvajícím registrovaném partnerství, a aktuální situace si žádá brzké řešení, které se pokusím navrhnout v závěru diplomové práce.

3.4 Některé aspekty registrovaného partnerství

Zákon o registrovaném partnerství ve svém účinném znění definuje v § 1 odst. 1 registrované partnerství jako „*trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem*“ a zavádí legislativní zkratku „partnerství“. Jedná se o statusový svazek¹⁰⁸.

3.4.1 Uzavření partnerství a jeho vyloučení

Ustanovení § 2 ZRP stanoví, že dvě osoby vstupují do registrovaného partnerství tím, že o tom učiní souhlasné prohlášení. Takové prohlášení je projevem vůle, který musí být svobodný, úplný a adresovaný matrikáři matričního úřadu (nikoli tedy např. starostovi či místostarostovi jako v případě manželství). Není přípustné nechat se zastoupit.

Alespoň jeden z budoucích partnerů musí být státním občanem České republiky. Mezi vyluky vstupu do partnerství dle § 4 ZRP patří (i) příbuzenství v přímé linii a sourozenectví (analogicky i takové příbuzenství založené

¹⁰⁷ Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte, sp. zn. 2977/2014/VOP/PPO, ze dne 1. července 2014. *Evidence stanovisek ombudsmana* [online]. [cit. 12.3.2015]. Dostupná z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/880>

¹⁰⁸ WINTR, Jan. Homosexualita jako téma v české právní vědě 1989-2009. In: HIML, Pavel, SEIDL, Jan a SCHINDLER, Franz (eds.). „*Miluji tvory svého pohlaví*“: *homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život; sv. 56. ISBN 978-80-257-0876-7, s. 463

osvojením¹⁰⁹), (ii) nedosažení 18-ti let věku, (iii) omezení svéprávnosti a (iv) již existující manželství či partnerství.

Formality vstupu do partnerství upravuje zákon o matrikách, jménu a příjmení (č. 301/2000 Sb., ve znění novel, dále též zákon o matrikách) v § 32 a následujících. Podle § 40a zákona o matrikách podepisují protokol o vstupu do partnerství oba partneři a matrikář, příp. tlumočnick v zákonem stanovených případech.

3.4.2 Skončení partnerství

V zákoně o registrovaném partnerství je upravena nicotnost (neexistence) a neplatnost partnerství (§ 5 až § 7 ZRP) a zánik partnerství smrtí jednoho z partnerů, prohlášením za mrtvého nebo zrušením na základě rozhodnutí soudu (§ 14 až § 17 ZRP).

Mezi důvody nicotnosti patří (i) podstatné vady prohlášení o vstupu do partnerství, (ii) prohlášení učiněné v omylu stran právního úkonu (jednání), (iii) nedostatek českého státního občanství u obou partnerů a (iv) uzavření partnerství po uvedení nepravdivých údajů.

Oproti tomu neplatné je takové partnerství, které bylo uzavřeno i přes zákonné výluky, bylo za takové prohlášeno soudem a v důsledku toho se na ně hledí, jako by nevzniklo. Není možné neplatné partnerství dodatečně konvalidovat¹¹⁰.

Zrušit partnerství je možno pouze rozhodnutím soudu a na návrh. Jestliže návrh podává jeden z partnerů, pak musí unést důkazní břemeno, že partnerský vztah již nadále netrvá. Ačkoli partneři nemají v zákoně výslovně stanovenou povinnost žít spolu, je tato povinnost samou podstatou partnerského svazku, čili partner bude prokazovat, že takové spolužití zde již neexistuje¹¹¹.

Pokud se ovšem druhý partner k návrhu připojí, trvání partnerství není soudem zkoumáno (dalo by se tedy říci, že se jedná o ukončení partnerství dohodou, „posvěcenou“ soudem).

Činnost soudů v této oblasti je upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních (č. 292/2013 Sb.), jehož § 399 odkazuje ve statusových věcech

¹⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana In: FIALA, Josef et al. *Občanské právo*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Meritum. ISBN 978-80-7357-948-7, s. 739

¹¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-061-4, s. 530

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana In: FIALA, Josef et al., op. cit., s. 826

partnerských na úpravu statusových věcí manželských. Dle ZRP přitom řízení na určení neexistence nebo neplatnosti lze zahájit na návrh i bez návrhu.

3.4.3 Majetkový a finanční aspekt

Zákon o registrovaném partnerství kromě samostatné právní úpravy přinesl i novelizaci jiných právních předpisů, které se mohou týkat majetkové a finanční situace partnerů.

V zákoně je výslovně řešena otázka vyživovací povinnosti mezi partnery, a to jak za trvání registrovaného partnerství (§ 10), tak po jeho zrušení (§ 11). V případě sporů o výživném je k rozhodnutí povolán soud na návrh některého z partnerů. Za trvání partnerství bude vycházet ze zásady stejné hmotné i kulturní úrovně. Po zrušení partnerství a pro případ, že se jeden z partnerů nebude schopen hmotně zabezpečit, bude rozhodovat o příspěvcích na přiměřenou výživu takového partnera s přihlédnutím k poměrům druhého z nich. Je upraveno i tzv. sankční výživné (§ 11 odst. 2 ZRP).

Oproti manželství s sebou registrované partnerství nenese vznik společného jmění či jiného obdobného majetkového režimu; přichází tudíž v úvahu nabývání věcí (a) do výlučného vlastnictví jednoho z partnerů nebo (b) do jejich spoluvlastnictví¹¹². V případě (b) se uplatní obecná úprava spoluvlastnictví obsažená v § 1115 a následujících občanského zákoníku (č. 89/2012 Sb.).

Díky zákonu o registrovaném partnerství se rovněž změnila úprava intestátní dědické posloupnosti, když byl partner zařazen do první, resp. druhé dědické skupiny. Ačkoli právní úprava v současném občanském zákoníku partnera v § 1635 ani v § 1636 neuvádí, lze s přihlédnutím k ustanovení § 3020 a k předpokladu, že úmyslem zákonodárce nebylo zhoršit již dosažené právní postavení registrovaných partnerů, shrnout, že i nadále bude partner ze zákona dědit v první, resp. druhé dědické třídě.

S čím ovšem občanský zákoník výslovně počítá, je přechod nájmu bytu po smrti nájemce na partnera zemřelého nájemce, žil-li v bytě v době smrti a nemá vlastní byt (viz § 2279 a násl. občanského zákoníku).

¹¹² LUŽNÁ, Romana. Majetkové vztahy mezi registrovanými partnery. *Právo a rodina*. 2011, 13(3), 8-13. ISSN 1212-866X, s. 9

3.4.4 Důsledky registrovaného partnerství ve vztahu k dětem

Vztah registrovaného partnerství a rodičovství upravuje § 13 ZRP a již jsem jej do značné míry odhalila v části 3.3.3. Tím, že osoba vstoupí do registrovaného partnerství, se nijak nemění její možnost vykonávat rodičovskou odpovědnost a mít vlastní dítě svěřeno do výchovy ani povinnost řádně o ně pečovat. Naproti tomu osvojení je u osob, které tento svazek uzavřou a setrvají v něm, nepřípustné. Podle M. Hrušákové ale není výslovně vyloučeno svěřeni dítěte do výchovy nebo do pěstounské péče jednomu z partnerů¹¹³.

Zároveň zákon stanoví povinnosti tomu partnerovi, který žije ve společné domácnosti s druhým partnerem-rodičem: podílí se na výchově dítěte a je povinen chránit jeho vývoj a výchovu.

Přestože zákon o registrovaném partnerství nepředstavuje perlu českého zákonodárství z hlediska legislativně-technického, jednalo se o významný krok, uznávající, že mezi námi žijí osoby menšinově sexuálně orientované a je třeba dbát ochrany jejich lidských práv, a otevírající těmto osobám možnost dosáhnout na alespoň některé výhody, vyplývající z manželství. Tím se v základech naplnily mé představy prezentované výše (viz podkapitola 2.3 a část 3.3.2).

Na druhou stranu zákon (nejspíše z opatrnosti) nešel v důsledcích uzavření registrovaného partnerství příliš daleko. Dobré srovnání proto poskytne o něco starší britský zákon, o němž (ale nejen o něm) bude pojednávat následující kapitola. Pozorný čtenář rovněž uvidí, že se některé argumenty českých zákonodárců ozývaly i na Britských ostrovech.

4 Partnerství a manželství osob stejného pohlaví ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku

Spojené království předstihlo Českou republiku v otázkách legalizace svazků osob stejného pohlaví jak časově, tak co do rozsahu práv a povinností osob je uzavírajících.

Zákonem, který to umožnil, se stal zejména Civil Partnership Act 2004 (dále též CPA 2004); následujícím zásadním krokem vpřed pak bylo přijetí Marriage (Same Sex Couples) Act 2013 (dále též MSCA 2013).

Oba zákony jsou dobrým příkladem časté praxe, spočívající v různé územní působnosti zákonů a v nich obsažených skupin ustanovení. CPA 2004 se

¹¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana In: FIALA, Josef et al., op. cit., s. 824

vztahuje na celé Spojené království, avšak úprava je odlišná pro Anglii a Wales, pro Skotsko a pro Severní Irsko. MSCA 2013 se naproti tomu použije až na vybraná ustanovení pouze v Anglii a Walesu. Možnost osob stejného pohlaví uzavřít manželství ve Skotsku se otevřela díky Marriage and Civil Partnership (Scotland) Act 2014. Severní Irsko doposud tento institut neuzákonilo.

V současnosti tudíž mají osoby stejného pohlaví dvě možnosti, jak ve Spojeném království právní cestou stvrdit svůj svazek: mohou uzavřít „civil partnership“ (pozn. aut.: na následujících řádcích se přidržím překladu civilní partnerství) nebo manželství.

Účelem CPA 2004 bylo dle vysvětlení vlády (tzv. explanatory notes¹¹⁴) „umožnit párům stejného pohlaví, aby dosáhly právního uznání svého vztahu“, a upravit důsledky s tím spojené.

Neotřelý náhled na to, proč se Parlament Spojeného království nakonec rozhodl tuto alternativu k manželství zavést, resp. co jej v tom mohlo ovlivnit, přináší S. Cretney. Uvádí dva faktory. Zaprvé je to zmapování rozšíření viru HIV a AIDS na začátku 80. let, kdy byl výskyt AIDS často spojován s promiskuitou, stereotypně připisovanou homosexuálním mužům; zákonodárce zavedením institutu obdobného manželství mohl podněcovat homosexuální menšinu k věrnosti a dlouhodobým, monogamním vztahům.¹¹⁵

Zadruhé se S. Cretney staví proti přesvědčení, že účelem manželství je především plození dětí. Za současných podmínek, kdy existují jak antikoncepce, tak možnost umělého oplodnění, lze jen stěží trvat na tom, že je zde nezbytně vztah mezi pohlavním stykem a početím. Pokud navíc heterosexuální páry nechtějí či nemohou plodit děti, a přesto mohou uzavírat manželství, těžko se hledají argumenty, aby se osobám stejného pohlaví odepřela možnost právního uznání jejich vztahu jen proto, že samy nemohou mít dítě, jehož by obě byly biologickými i sociálními rodiči.¹¹⁶

Návrh, ze kterého vzešel CPA 2004, byl projednáván nejprve ve Sněmovně lordů (House of Lords) a až poté v Dolní sněmovně (House of Commons). V rámci druhého čtení ve Sněmovně lordů¹¹⁷ byl označen cíl návrhu:

¹¹⁴ Civil Partnership Act 2004: Explanatory Notes. *Legislation.gov.uk* [online]. © Crown copyright. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/notes/contents>

¹¹⁵ CRETNEY, Stephen. *Same sex relationships: from „odious crime“ to „gay marriage“*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-929773-8, s. 13-14

¹¹⁶ CRETNEY, Stephen, op. cit., s. 14-15

¹¹⁷ Lords Hansard text for 22 Apr 2004. *UK Parliament* [online]. [cit. 16.3.2015]. Dostupný z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldhansrd/vo040422/text/40422-03.htm>

odstranit nedostatky a nerovnosti, jimž byly stejnopohlavní páry vystaveny. Bylo zdůrazněno, že se nijak neoslabuje pozice manželství a že se jedná o návrh, který „jasně ukazuje, že ke vztahům stejnopohlavních párů by mělo být přistupováno se spravedlivostí a důstojností“. Návrh se dočkal podpory i od zástupců konzervativní strany (baronka Wilcox např. ocenila podporu dlouhotrvajících vztahů a vzájemné pomoci mezi partnery; zároveň však vyjádřila snahu o prosazení možnosti využít daňové a jiné výhody civilního partnerství pro širší okruh osob, např. společně žijící sourozence). Řečníků, kteří prosazovali civilní partnerství bez ohledu na pohlaví či příbuznost, bylo vícero. Kladného přijetí se návrhu dostalo od lorda biskupa z Oxfordu, který hovořil za většinu anglikánské církve.

Principy stojící za návrhem zdařile shrnula baronka Gould, když mezi ně zařadila spravedlnost, rovnost, bezpečí a zejména důstojnost. Celkově byl zákon vnímán jako krok kupředu v otázkách zrovnoprávnění homosexuálně orientovaných osob a heterosexuálů v přístupu k právnímu uznání jejich vztahů, přestože se samozřejmě našla i opozice (např. baronka O’Cathain, podle níž byl pravým obsahem návrhu návrh homosexuálního manželství, čímž mělo dojít k ponížení hodnoty manželství v tradičním smyslu).

Debata při druhém čtení v Dolní sněmovně¹¹⁸ se nesla v podobném duchu. Návrh zákona byl označen za „*znamení odhodlání vlády k sociální spravedlnosti a rovnosti*“. Opět se objevovaly otázky stran společně žijících lidí či sourozenců, kteří nejsou partnery ve smyslu homosexuálního vztahu. Významnou součástí mnoha přednesů se stalo poukazování na nutnost přiblížit návrh zákona zpět k jeho předložené formě, neboť pozměňovací návrhy přijaté Sněmovnou lordů ve třetím čtení (přiznávající výhody právě též členům rodiny) vedly k mnoha absurdním situacím i rozporu s Úmluvou a nezapadaly do původně předpokládaného rámce.

Zástupkyně vlády byla rovněž dotázána, proč vláda rovnou nesdělí, že zákon pojednává o homosexuálním manželství. Ve své odpovědi zdůraznila významné „*náboženské konotace sňatku*“ na straně jedné a „*sekulární přístup*“ k civilnímu partnerství na straně druhé. Stejný postoj zaujal např. i člen parlamentu A. Duncan, který dále nesouhlasil s oslabením funkce tradiční rodiny a manželství díky přijetí návrhu, neboť sociální realita byla taková, že již v době

¹¹⁸ House of Commons Hansard Debates for 12 Oct 2004. *UK Parliament* [online]. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmhansrd/vo041012/debtext/41012-11.htm>

projednávání návrhu zákona existovaly různorodé rodinné modely. Opačný pohled, tj. obavy spočívající v ohrožení tradiční rodiny a manželství navrhovaným zákonem, vyjádřila např. A. Widdecombe.

V konečném důsledku snaha členů Dolní sněmovny nepřišla vniveč, když přijatý Civil Partnership Act 2004, který se stal platnou součástí právního řádu Spojeného království dne 18. listopadu 2004, nakonec neupravoval postavení jiných osob než homosexuálních párů.

MSCA 2013 byl dle vysvětlení vlády¹¹⁹ přijat proto, aby „*umožni[l] párům stejného pohlaví vstoupit do manželství jak při civilním obřadu, tak [...] při obřadu církevním*“. Legislativní proces šel opačnou cestou než u CPA 2004: od Dolní sněmovny ke Sněmovně lordů. Ve stručnosti bych shrnula argumenty zástupkyně vlády M. Miller pro přijetí tohoto návrhu, přednesené v rámci druhého čtení v Dolní sněmovně¹²⁰: (i) „*umožnění stejnopohlavním párům uzavřít manželství odstraňuje dosavadní diferenciaci a rozlišování*“, (ii) svoboda volby náboženských organizací, zda budou nebo nebudou oddávat páry stejného pohlaví, zůstává striktně zachována, (iii) důraz je kladen na spravedlivé zacházení, toleranci a respekt mezi občany a (iv) návrh „*podporuje a zušlechťuje manželství*“.

Díky MSCA 2013 se manželství stalo univerzálním institutem, mohou je uzavřít osoby opačného i stejného pohlaví a Spojené království tímto krokem dosáhlo nejvyšší možné míry rovnosti v oblasti právního uznání vztahů osob totožného pohlaví.

Vzhledem k tomu, že tato kapitola by měla na svém konci vést ke komparaci právní úpravy v České republice a ve Spojeném království, budu srovnávat tuzemský zákon s CPA 2004. Již nyní mohu uvést, že oproti CPA 2004 je český zákon velmi strohý. Vycházet budu z anglicko-velšské úpravy s případnými odkazy na zásadní rozdíly ve Skotsku a Severním Irsku.

¹¹⁹ Marriage (Same Sex Couples) Act 2013: Explanatory Notes. *Legislation.gov.uk* [online]. © Crown copyright. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/notes/contents>

¹²⁰ House of Commons Hansard Debates for 05 Feb 2013. *UK Parliament* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm130205/debtext/130205-0001.htm>

4.1 Uzavření civilního partnerství a jeho vyloučení

Civilními partnery se osoby stávají, jakmile dovrší postup registrace a podepíší příslušný dokument na výzvu matrikáře a za přítomnosti obou z nich, dvou svědků a matrikáře.

Civilní partnerství je vyloučeno, jestliže (a) dané osoby nejsou stejného pohlaví, (b) kterákoli z nich již uzavřela civilní partnerství nebo manželství, (c) kterákoli z nich je mladší 16-ti let věku nebo (d) je mezi nimi tzv. zakázaný stupeň vztahu (par. 3 odst. 1 CPA 2004). Tak mezi sebou nemohou uzavřít civilní partnerství např. příbuzní v přímé linii, adoptivní rodič a adoptované dítě nebo sourozenci¹²¹. Kdo je mladší 18-ti let, potřebuje k uzavření civilního partnerství souhlas příslušné osoby, tj. většinou rodičů. Tento souhlas však může být na základě žádosti nahrazen souhlasem soudu. Ve Skotsku souhlas příslušné osoby není třeba; je ovšem výslovně vyžadována způsobilost porozumět povaze civilního partnerství a platně souhlasit s jeho uzavřením (par. 86 CPA 2004).

CPA 2004 upravuje standardní postup vedoucí k uzavření civilního partnerství a dále zvláštní postupy vztahující se např. k osobám, které jsou pacienti v nemocnicích nebo vězni, k nerezidentům nebo k nevyлéčitelně nemocným.¹²²

Budu se věnovat pouze standardnímu postupu, jenž předchází definitivnímu uzavření civilního partnerství, protože ten bude mezi ostatními dozajista nejfrekventovanější.

Tento postup se rozpadá do několika fází. Osoby, které hodlají uzavřít civilní partnerství, to musí nejprve oznámit příslušnému úřadu. Následuje čekací doba, během níž je toto oznámení přístupné veřejnosti (takové zveřejnění se vyžaduje, „aby kdokoli mohl vznášet námitky z důvodu, že pár není způsobilý registrovat civilní partnerství“¹²³). Po jejím uplynutí jeden z budoucích civilních partnerů nebo oba společně požádají o vydání speciálního dokumentu (tzv. „civil partnership schedule“). Ve Skotsku a Severním Irsku ho příslušný úředník vydává

¹²¹ Viz příloha 1 (Anglie a Wales), příloha 10 (Skotsko) a příloha 12 (Severní Irsko) k CPA 2004

¹²² Základem je vždy standardní postup registrace, avšak uplatňují se odchylky (časové, týkající se dalších potřebných dokladů...). Přehledně heslovitě jednotlivé postupy popisuje GRAY, Nichola a BRAZIL, Dominic. *Blackstone's guide to the Civil Partnership Act 2004*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-928570-5, s. 23-24.

¹²³ WELSTEAD, Mary a EDWARDS, Susan. *Family law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. Core text series. ISBN 978-0-19-923127-0, s. 34

bez takové žádosti. Celý proces je završen podepsáním tohoto dokumentu oběma partnery, čímž dochází k registraci civilního partnerství.¹²⁴

4.2 Skončení civilního partnerství

Ke skončení civilního partnerství může dojít v důsledku smrti, rozluky („dissolution“) nebo zrušení („annulment“)¹²⁵. Východiskem je vydání soudního příkazu: (a) jímž se rozlučuje civilní partnerství, neboť je již nenávratně rozvráceno („dissolution order“); (b) jímž se zrušuje civilní partnerství z důvodu nicotnosti („void“ civil partnership) či možného prohlášení za nicotné („voidable“ civil partnership) („nullity order“)¹²⁶; (c) jímž se rozlučuje civilní partnerství z důvodu domněnky smrti jednoho z civilních partnerů („presumption of death order“); nebo (d) jímž dochází k odloučení („separation“) civilních partnerů („separation order“) (par. 37 odst. 1 CPA 2004).

První tři z těchto soudních příkazů se vydávají podmíněně a konečnými se mohou stát až po splnění dalších předpokladů. Podat žádost o rozluku nelze, pokud ještě neuplynul jeden rok od uzavření civilního partnerství (par. 41 odst. 1 CPA 2004). V Severním Irsku je vyžadováno dvouleté trvání (par. 165 CPA 2004).

K rozluce může dojít na návrh kteréhokoli z partnerů, jestliže je civilní partnerství nenávratně rozvráceno. K tomu je třeba prokázat, že (i) jeden z partnerů se choval tak, že nelze po druhém z nich spravedlivě požadovat, aby s ním nadále žil; (ii) partneři žijí odděleně po dobu alespoň dvou let bezprostředně předcházejících a ten z nich, který návrh nepodává, s rozlukou souhlasí; (iii) partneři žijí odděleně po dobu nejméně pěti let bezprostředně předcházejících podání návrhu; nebo (iv) jeden z partnerů druhého opustil a tento stav trvá alespoň dva roky (par. 44 odst. 5 CPA 2004). Uplatňuje se ovšem řada právních domněnek a výjimek a částečně se liší i úprava platná pro Skotsko (viz par. 117 CPA 2004).

Nicotné je takové civilní partnerství, které bylo uzavřeno osobami v té době nezpůsobilými, nebo nebyly-li dodrženy procesní podmínky registrace (par. 49 CPA 2004). Ve Skotsku mezi důvody nicotnosti civilního partnerství patří

¹²⁴ GRAY, Nichola a BRAZIL, Dominic, op. cit., s. 11-12

¹²⁵ GRAY, Nichola a BRAZIL, Dominic, op. cit., s. 25

¹²⁶ Rozdíl je v tom, že „void“ civil partnership neexistovalo od samého počátku a není třeba vyslovení nicotnosti soudem, zatímco u „voidable“ civil partnership je třeba, aby se některá strana obrátila na soud s žádostí o vyslovení nicotnosti - viz WELSTEAD, Mary a EDWARDS, Susan, op. cit., s. 41 a 46.

nezpůsobilost partnerů do něj vstoupit, nedostatek souhlasu s jeho uzavřením a souhlas vyjádřený pod nátlakem nebo v důsledku omylu (par. 123 odst. 1 CPA 2004). Mezi důvody, na jejichž základě lze civilní partnerství za nicotné prohlásit, naproti tomu spadá kupř. neplatný souhlas s jeho uzavřením, duševní porucha v době uzavření nebo taková změna pohlaví, která vylučuje civilní partnerství (viz par. 50 odst. 1 CPA 2004).

Důvody odloučení se kryjí s důvody, pro než může dojít k rozluce civilního partnerství (par. 56 odst. 1 CPA 2004).

4.3 Majetkový a finanční aspekt

S. Cretney shrnuje: „*Zákonná ustanovení, vztahující se k manželskému majetku, se stejně tak použijí na majetek civilních partnerů.*“¹²⁷ Odpovídá tomu řada novelizací stávajících právních předpisů.

Rozsah zavedených změn zahrnuje problematiku vyživovací povinnosti mezi partnery, finančního zabezpečení po skončení civilního partnerství, bydlení a nájmu, dědění, zdaňování, důchodů a podobně, kterou nelze na omezeném prostoru v této diplomové práci dostatečným způsobem pokrýt, neboť se jedná o desítky dotčených zákonů, jejichž ustanovení bych pouze řetězila jedno za druhým.

Z toho důvodu raději odkáží na samotné znění zákona (s důrazem na přílohy k němu) a na citované publikace Mary Welstead a Susan Edwards, resp. Nicholy Gray a Dominica Brazila.

4.4 Civilní partnerství a děti

K úpravě poměru mezi civilním partnerstvím a péčí o děti došlo pomocí novelizace dvou zákonů: Children Act 1989 (s územní působností v Anglii a Walesu, u některých ustanovení i ve Skotsku a Severním Irsku) a Adoption and Children Act 2002 (dále též ACA 2002, s územní působností v Anglii a Walesu, přičemž několik ustanovení se vztahuje rovněž na Skotsko a Severní Irsko). Mj. byly upraveny otázky rodičovské odpovědnosti a adopce.

Celá koncepce rodičovské odpovědnosti je postavena na tom, že ji může mít naráz více osob a že nositel může učinit taková opatření, aby celou jeho rodičovskou odpovědnost nebo její část vykonávala jedna nebo více osob, které budou jednat jeho jménem (viz par. 2 Children Act 1989).

¹²⁷ CRETNEY, Stephen, op. cit., s. 28

Díky tomu může dojít k nabytí rodičovské odpovědnosti civilním partnerem rodiče, pokud se na tom společně dohodnou (jestliže však má rodičovskou odpovědnost také druhý rodič, musí k dohodě přistoupit i on) nebo pokud tak rozhodne soud na základě návrhu civilního partnera rodiče (par. 4A odst. 1 Children Act 1989).

Rodičovská odpovědnost je pro Skotsko a Severní Irsko upravena s určitými odchylkami od anglicko-velšského pojetí v Children (Scotland) Act 1995 a v Children (Northern Ireland) Order 1995 (novelizovaném dle par. 199 CPA 2004).

Adopce je umožněna jediné osobě (svobodné nebo té, která je partnerem rodiče dítěte), a to bez ohledu na sexuální orientaci, nebo páru (sezdanému páru; páru civilních partnerů; páru dvou lidí bez ohledu na jejich pohlaví, kteří žijí v trvajícím rodinném vztahu) (par. 50 a par. 51 ACA 2002 novelizované par. 79 CPA 2004). Homosexuálním jednotlivcům a párům jsou tudíž přístupné všechny tři kategorie adopcí vyjmenované v podkapitole 2.4. M. Welstead a S. Edwards však upozorňují na vhodnost nabytí rodičovské odpovědnosti nevlastního rodiče způsobem, popsaným v předchozím odstavci, nebo pomocí institutu zvláštního poručnictví („special guardianship“), neboť je takovou cestou možné předejít sporům s rodičem, který by měl díky adopci jinak přijít o svoji rodičovskou odpovědnost¹²⁸.

Pro úplnost bych chtěla doplnit, že možnosti gay a lesbické adopce byly sjednoceny pro celé Spojené království přijetím Adoption and Children (Scotland) Act 2007 a v důsledku soudních rozhodnutí, vztahujících se k zákazu adopcí v Severním Irsku¹²⁹.

4.5 Srovnání s českou právní úpravou (shrnutí)

Již výše v této kapitole jsem zmínila, že CPA 2004 je oproti zákonu o registrovaném partnerství o mnoho rozsáhlejší (více než 250 paragrafů plus 30 příloh versus necelých 60 paragrafů). Civilní partnerství rovněž přináší partnerům valnou většinu práv a povinností, které náležejí manželům, zatímco u registrovaného partnerství byl zákonodárce v tomto směru skoupější.

Způsoby uzavření obou partnerství (pozn. aut.: v této podkapitole budu používat označení „partnerství“ jako zastřešující pojem pro civilní a registrované

¹²⁸ WELSTEAD, Mary a EDWARDS, Susan, op. cit., s. 252

¹²⁹ K tomu např.: Gay adoption: Northern Ireland ban lifted. In: *BBC News* [online]. 11.12.2013 [cit. 19.3.2015]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-25332917>

partnerství) se liší. V České republice je postup předcházející registraci čistě úřední, zatímco ve Spojeném království lze hovořit o určité variantě „ohlášek“. ZRP počítá s ústním projevem vůle, následovaným podpisem, kdežto z CPA 2004 se podává, že by mohlo ke vstupu do civilního partnerství dojít pouhým písemným projevem vůle. V České republice není dle ZRP třeba přítomnost svědků. Podmínky způsobilosti uzavřít partnerství jsou obdobné, česká úprava však vždy vyžaduje, aby osoba byla starší 18-ti let věku.

Odchytky stran skončení partnerství se týkají zejména odlišného pojetí nulity, resp. neplatnosti, a možnosti rozluky civilního partnerství, která je paralelou rozvodu, a odloučení. Důvody, pro něž lze o skončení partnerství rozhodnout, se částečně překrývají, avšak úprava v CPA 2004 se v některých ohledech jeví striktnější a detailnější, např. ve vztahu k časovému vymezení žití odděleně.

Úprava majetkově-finančních důsledků civilního partnerství je nesrovnatelně širší než v České republice.

Rodičovská odpovědnost ve Spojeném království je pojata pružněji než v tuzemsku a může ji nabýt i civilní partner rodiče. Civilní partneři mají možnost adopce dítěte, jež je u registrovaných partnerů výslovně vyloučena.

Ve Spojeném království existují dva klíčové body na časové ose, vztahující se k uznání práv homosexuálně orientovaných lidí. Prvním z nich je rok 1967, kdy byla na tomto území poprvé dekriminována homosexualita, druhým pak rok 2013, kdy byl přijat zákon umožňující gay a lesbické manželství. Ačkoli v prvních fázích byla tehdejší Československá republika v předstihu, dokázali nás Britové nejen dohnat, ale též předejhnat. V čem by se naši zákonodárci mohli inspirovat? Odpověď budu hledat v závěru této diplomové práce...

Závěr

V předmluvě diplomové práce jsem si vytyčila dva cíle. Prvním z nich bylo posoudit z lidskoprávního hlediska soužití stejnopohlavních párů a záležitosti s takovým soužitím související. V kapitole druhé se pro mne tudíž stal základem princip rovnosti, protože je na něm založen přístup k ostatním lidským právům. Vyjmenovala jsem řadu právních dokumentů, zakotvujících ochranu lidských práv (od Charty OSN přes Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod po Listinu základních práv a svobod) a představila jsem prostředky, pomocí kterých se lze domáhat nápravy (např. ústavní stížnost nebo stížnost k ESLP).

Z konkrétních ustanovení lidskoprávních dokumentů a z judikatury, která se k nim váže, jsem s pomocí odborné literatury sestavila obecnou kostru ochrany práva na rovné zacházení a zákazu diskriminace, ochrany soukromého života a ochrany rodiny a rodinného života.

Tato práva bezprostředně souvisejí s tématem mé diplomové práce, neboť sexuální orientace jednotlivce může představovat důvod rozdílného zacházení, je integrální součástí nejméně intimnější sféry lidské bytosti a při formování mezilidských vztahů mezi osobami stejného pohlaví může docházet k vytváření specifických rodinných vazeb.

Závěry uvedené v předcházejícím odstavci vyplynuly mj. z deskriptivního a analytického přístupu k rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva. V rámci analýzy jsem doplnila vlastní stanoviska, vztahující se k projednávaným případům a opřená o relevantní prameny. Na tomto základě jsem registrované partnerství nebo jeho alternativu označila za samostatný institut, vyjadřující úctu k plnohodnotnosti vztahů osob stejného pohlaví a odpovídající principu rovnosti lidí. Souhlasila jsem s hodnocením postojů partnera osoby, žádající o povolení adopce jako jednotlivce, neboť takové hodnocení vyhovuje požadavkům na šetření situace osvojitele. Ve vztahu k adopci druhým rodičem (partnerem) jsem zdůraznila nediskriminaci dítěte z důvodu sexuální orientace jeho „rodičů“ a potřebu přihlížet k zájmům druhého biologického rodiče a odmítla jsem kategorický zákaz adopcí bez šetření konkrétních okolností jako neproporcionální.

Lze shrnout, že otázka ochrany sexuálních minorit a stejnopohlavních svazků je ovlivněna postupným společenským vývojem a je otázkou lidskoprávní! Zkoumané rozsudky Evropského soudu pro lidská práva jsou toho důkazem.

Mým druhým cílem bylo (zjednodušeně řečeno) soustředit se na právní úpravu svazků osob stejného pohlaví v České republice a Spojeném království a nabídnout jejich srovnání. Za tímto účelem jsem popsala legislativní snahy Parlamentu ČR o zavedení institucionalizovaných svazků osob stejného pohlaví. Zmínila jsem pět návrhů, jimiž se Poslanecká sněmovna zabývala, a zaměřila jsem se zejména na diskuse, týkající se těchto návrhů. Ze všech debat jsem vybrala opakující se argumenty příznivců a odpůrců a přistoupila jsem k jejich lidskoprávnímu rozboru, jenž představoval odezvu a rozšíření mých stanovisek z kapitoly druhé.

Argument rovností, odstraněním diskriminace a ochranou menšin jsem přijala, neboť rozhodování většiny v demokratické společnosti musí dbát ochrany menšin, homosexuální a heterosexuální trvající vztahy považuji za rovnocenné, plnící totožné funkce a mající shodné znaky a za účelem zajištění rovnosti je třeba nabídnout možnost volby, obdobnou volbě mezi manželstvím a společným žitím.

Argument ochranou tradiční rodiny je ve shodě s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, avšak ESLP zároveň akceptuje různé rodinné modely. Zavedení manželství osob stejného pohlaví je ponecháno na vůli států. Osobně ovšem nadále trvám na alternativě manželství a odmítám, že by krizi rodiny způsobovaly či prohlubovaly institucionalizované homosexuální svazky.

Ve vztahu k argumentu ochranou dětí a rodičovství jsem upozornila na rozhodnutí ESLP, dle něhož nesmí mít sexuální orientace vliv na rozhodování o rodičovské odpovědnosti. Zákaz osvojení jednotlivcem za trvání registrovaného partnerství považuji za diskriminační, neboť potenciální osvojitelé by si měli být rovni. Neudržitelné je i nerespektování zájmů dítěte za situace, kdy adopce druhým partnerem je zakázána a dítě přitom v takovém prostředí může reálně žít.

V poslední kapitole jsem označila stěžejní zákony Spojeného království, uvedla jsem zestručněný popis legislativního procesu včetně vznášených argumentů a došla jsem k závěru o plném zrovnoprávnění svazků osob bez ohledu na jejich pohlaví díky povolení homosexuálních manželství.

Z komparativního přístupu k registrovanému a civilnímu partnerství (uzavření, skončení, majetkový a finanční aspekt, partnerství a děti) vyplynulo, že úprava ve Spojeném království je podrobnější a o mnoho bližší úpravě manželství, přičemž mezi tuzemským a britským přístupem existují shodné rysy i zásadní odlišnosti. Rozdíly byly nejkřiklavější v oblastech majetkových a finančních vztahů, rodičovské odpovědnosti a adopcí.

V návaznosti na již uvedené bych chtěla de lege ferenda navrhnout, aby český zákonodárce vbrzku schválil možnost osvojení dítěte partnerem rodiče, neboť takové dítě žije v rozporu se svými nejlepšími zájmy v určitém právním vakuu, když vůči němu nebiologický rodič má pouze velmi omezená práva. Za situace, kdy má dítě dva biologické rodiče a druhý z nich se s ním stýká apod., však není možné tohoto druhého biologického rodiče bez závažného důvodu zbavit jeho rodičovské odpovědnosti. Proto by se mi jevílo prospěšným zavedení sdílení rodičovské odpovědnosti podle britského vzoru, např. na základě schématu „rodič 1 (biologický) - rodič 2 (biologický) - rodič 3 (z titulu osvojení, dohody apod.)“.

Dále bych prosazovala umožnění osvojení bez ohledu na to, zda osoba žije v registrovaném partnerství, protože při uplatnění stejně striktních podmínek jako v případě posuzování heterosexuálního adeptu by zůstal nejlepší zájem dítěte prvořadým a zároveň by bylo dosaženo rovnosti mezi osvojiteli.

Ve střednědobém horizontu bych uvítala reformu, spočívající v přiblížení formalit a důsledků registrovaného partnerství a manželství. Příkladem by mohlo jít o úpravu majetkově-finančních aspektů (zavedení majetkového režimu mezi partnery, který by byl obdobou společného jmění; přiznání pozůstalostních důchodů; rozšíření slev na dani z příjmu a podobně), o přítomnost svědků nebo o možnost změny příjmení zároveň s uzavřením registrovaného partnerství. Takové novely by dle mého názoru vedly k větší společenské váze registrovaného partnerství a lépe by odpovídaly jeho povaze a účelu.

Nakonec si dovolím předvídat, že i v naší republice se v budoucnu najde dostatek hlasů podporujících uzákonění manželství osob stejného pohlaví. Tím bude dosaženo plné rovnosti mezi svazky dvou osob a namísto překážky jejich pohlaví zůstane jedinou otázkou, žádající si odpověď, to, zda do takového svazku chtějí vstoupit...

Na základě výše uvedených závěrů konstatuji, že jsem naplnila cíle diplomové práce a vypořádala jsem se s otázkami a okruhy problémů, uvedenými v její předmluvě.

Resumé

This thesis concerning same sex unions comprises a preface, four main chapters (Human sexuality and homosexuality, Same sex relationships and human rights, Registered partnership and Act no. 115/2006 Coll., Partnership and marriage of people of the same sex in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) and a conclusion.

The main objectives of my thesis are (1) to adopt a human rights approach with regard to same sex unions and related issues and (2) to describe the legislative evolution and present situation of same sex couples in the Czech Republic, compared to the United Kingdom.

After describing the issues of sexual orientation, homosexuality and homoparentality from a sociological (and religious) point of view, I continue with defining the principle of equality, enumerating documents, which provide protection of human rights, and offering means of redress.

Subsequently, I focus on right to equal treatment and nondiscrimination, right to respect for private and family life and protection of family, which are all closely related to same sex unions. My further steps include analyzing case-law of the European Court of Human Rights and presenting my own opinions regarding e.g. marriage, registered partnership, individual adoption, second-parent adoption or paramount interests of the child. The conclusion is that the protection of sexual minorities and their rights (incl. same sex unions) is a serious human rights issue.

In the second half of my thesis, I address laws relating to same sex unions in the Czech Republic and the United Kingdom. I describe the drafts of respective pieces of legislation and the legislative procedure, emphasize the arguments used by legislators during parliamentary debates (dealing with some of them from a human rights perspective again) and deliver my opinions even more precisely.

Finally, I compare the rules governing registered partnership in the Czech Republic and civil partnership in the United Kingdom. Given that the UK approach is more flexible and more similar to marriage (even though a same sex marriage is nowadays an option as well!), it inspired me to suggest some *de lege ferenda* changes to existing Czech legislation (concerning especially the proprietary and financial consequences, parenting and adoption).

Použité zdroje

Knižní publikace

BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-073-4.

BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

CRETNEY, Stephen. *Same sex relationships: from „odious crime“ to „gay marriage“*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-929773-8.

FIALA, Josef et al. *Občanské právo*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Meritum. ISBN 978-80-7357-948-7.

GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed.. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

GRAY, Nichola a BRAZIL, Dominic. *Blackstone's guide to the Civil Partnership Act 2004*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-928570-5.

HIML, Pavel, SEIDL, Jan a SCHINDLER, Franz (eds.). *„Miluji tvory svého pohlaví“: homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život; sv. 56. ISBN 978-80-257-0876-7.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-061-4.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1. 4. 2003*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-417-X.

KLÍMA, Karel a kol. *Evropské právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-335-3.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.

KLÍMA, Karel a kol. *Praktikum českého ústavního práva*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-173-1.

MACH, Petr (ed.). *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. ISBN 80-86547-51-5.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky Kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011. Studie; sv. 68. ISBN 978-80-7419-041-4.

PARKER, Richard G. a AGGLETON, Peter (eds.). *Culture, Society and Sexuality: a reader*. 2nd ed. New York: Routledge, 2007. Sexuality, culture and health series. ISBN 0-415-40456-8.

SEIDL, Jan a kol. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od r. 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-585-6.

STOTT, John R. W. *Homosexuální partnerství?* Praha: Návrat domů, 2000. ISBN 80-85495-90-2.

WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

WELSTEAD, Mary a EDWARDS, Susan. *Family law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. Core text series. ISBN 978-0-19-923127-0.

Články v časopisech a příspěvky ve sbornících

BARŠOVÁ, Andrea. Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu? In: *Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia 7*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 173-185. ISSN 1212-365X.

LUŽNÁ, Romana. Majetkové vztahy mezi registrovanými partnery. *Právo a rodina*. 2011, **13**(3), 8-13. ISSN 1212-866X.

SOKOLOVÁ, Věra. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2009, **45**(1), 115-145. ISSN 0038-0288.

Elektronické zdroje

Catholic synod: Bishops backtrack on gay acceptance. In: *BBC News* [online]. 18.10.2014 [cit. 6.3.2015]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-29677779>

Civil Partnership Act 2004: Explanatory Notes. *Legislation.gov.uk* [online]. © Crown copyright. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/notes/contents>

Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity: Council of Europe standards [online]. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011 [cit. 15.3.2015]. ISBN 978-92-871-6989-1. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_EN.pdf

Gay adoption: Northern Ireland ban lifted. In: *BBC News* [online]. 11.12.2013 [cit. 19.3.2015]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-25332917>

House of Commons Hansard Debates for 12 Oct 2004. *UK Parliament* [online]. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmhansrd/vo041012/debtext/41012-11.htm>

House of Commons Hansard Debates for 05 Feb 2013. *UK Parliament* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm130205/debtext/130205-0001.htm>

Lords Hansard text for 22 Apr 2004. *UK Parliament* [online]. [cit. 16.3.2015]. Dostupný z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldhansrd/vo040422/text/40422-03.htm>

Marriage (Same Sex Couples) Act 2013: Explanatory Notes. *Legislation.gov.uk* [online]. © Crown copyright. [cit. 16.3.2015]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/notes/contents>

Sněmovní tisk 969/0, část č. 1/2. Návrh zákona o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=969&ct1=0>

Stenografický zápis 45. schůze, 24. června 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/045schuz/45-8.html>

Stenografický zápis 51. schůze, 8. prosince 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/051schuz/51-11.html>

Stenografický zápis 51. schůze, 16. prosince 2005. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 2.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/051schuz/51-16.html>

Stenozáznam z 1. dne 9. schůze. *Senát Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupný z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3340&T=203#st203>

Stenografický zápis 54. schůze, 15. března 2006. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální repozitář* [online]. [cit. 5.3.2015]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/054schuz/54-6.html>

Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte. *Vláda České republiky* [online]. Publikováno 6. 6. 2013. Vláda ČR: © 2009-2014. [cit. 1.3.2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-komentar-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820/>

Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte, sp. zn. 2977/2014/VOP/PPO, ze dne 1. července 2014. *Evidence stanovisek ombudsmana* [online]. [cit. 12.3.2015]. Dostupná z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/880>

Právní předpisy tuzemské (dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>)
Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění novel

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění novel

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění novel

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve vyhlášeném znění i znění novel

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění novel

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákony Spojeného království (dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk>)
Children Act 1989 (1989 c. 41)

Children (Scotland) Act 1995 (1995 c. 36)

Children (Northern Ireland) Order 1995 (1995 No. 755 (N.I. 2))

Adoption and Children Act 2002 (2002 c. 38)

Civil Partnership Act 2004 (2004 c. 33)

Adoption and Children (Scotland) Act 2007 (2007 asp 4)

Marriage (Same Sex Couples) Act 2013 (2013 c. 30)

Marriage and Civil Partnership (Scotland) Act 2014 (2014 asp 5)

Mezinárodní dokumenty

Evropská úmluva o osvojení dětí ze dne 24. dubna 1967

Charta Organizace spojených národů ze dne 26. června 1945

Listina základních práv Evropské unie

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ze dne 19. prosince 1966

Návrh směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci z 2. července 2008

Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí ze dne 28. listopadu 2008

Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání

Smlouva o Evropské unii

Smlouva o fungování Evropské unie

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950, včetně protokolů ji měnících a doplňujících

Úmluva o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989

Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948

Judikatura Ústavního soudu

Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky (pléna) ze dne 8. 10. 1992 sp. zn. Pl. ÚS 22/92, dostupný z: <http://portal.concourt.sk>

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 8. listopadu 1995 sp. zn. Pl. ÚS 5/95, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález Ústavního soudu (II. senátu) ze dne 20. února 2007 sp. zn. II. ÚS 568/06, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 20. listopadu 2007 sp. zn. Pl. ÚS 50/06, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález Ústavního soudu (I. senátu) ze dne 18. srpna 2009 sp. zn. I. ÚS 557/09, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález Ústavního soudu (II. senátu) ze dne 30. srpna 2011 sp. zn. II. ÚS 655/11, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Nález Ústavního soudu (I. senátu) ze dne 12. listopadu 2014 sp. zn. I. ÚS 1638/14, dostupný z: <http://nalus.usoud.cz>

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

B. B. proti Spojenému království, č. 53760/00, rozsudek ze dne 10. února 2004, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Dudgeon proti Spojenému království, č. 7525/76, rozsudek ze dne 22. října 1981, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

E. B. proti Francii, č. 43546/02, rozsudek ze dne 22. ledna 2008, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Fretté proti Francii, č. 36515/97, rozsudek ze dne 26. února 2002, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Gas a Dubois proti Francii, č. 25951/07, rozsudek ze dne 15. března 2012, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Handyside proti Spojenému království, č. 5493/72, rozsudek ze dne 7. prosince 1976, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Karner proti Rakousku, č. 40016/98, rozsudek ze dne 24. července 2003, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Keegan proti Irsku, č. 16969/90, rozsudek ze dne 26. května 1994, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

L. a V. proti Rakousku, č. 39392/98 a 39829/98, rozsudek ze dne 9. ledna 2003, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Marckx proti Belgii, č. 6833/74, rozsudek ze dne 13. června 1979, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Modinos proti Kypru, č. 15070/89, rozsudek ze dne 22. dubna 1993, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Případ „vztahující se k určitým aspektům zákonů o používání jazyků při vyučování v Belgii“ proti Belgii, č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 a 2126/64, rozsudek ze dne 23. července 1968, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku, č. 33290/96, rozsudek ze dne 21. prosince 1999, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Schalk a Kopf proti Rakousku, č. 30141/04, rozsudek ze dne 24. června 2010, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Vallianatos a další proti Řecku, č. 29381/09 a 32684/09, rozsudek ze dne 7. listopadu 2013, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

X a další proti Rakousku, č. 19010/07, rozsudek ze dne 19. února 2013, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int>

Drama

SHAKESPEARE, William. *The Merchant of Venice. Kupec benátský*. 2. vyd. Přeložil M. HILSKÝ. Brno: Atlantis, 2005. ISBN 80-7108-262-7.